

महाराष्ट्र विधानमंडळ
सार्वजनिक उपक्रम समिती

(२०१५-२०१६)

(तेरावी महाराष्ट्र विधानसभा)

महाराष्ट्र शासनाच्या सन २०१०-२०११ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील “ महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ ” यांच्या कामकाजासंबंधातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१४, ३.१५ व ३.१७ तसेच महाराष्ट्र शासनाच्या सन २०११-२०१२ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील “ महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ ” यांच्या कामकाजासंबंधातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१० तसेच “ महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित ” यांच्या कामकाजासंबंधातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१५ यावरील समितीचा

अकरावा अहवाल

(दिनांक १४ डिसेंबर, २०१६ रोजी विधानसभेस / विधानपरिषदेस सादर केला)

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

विधान भवन, मुंबई / नागपूर

सार्वजनिक उपक्रम समिती

(२०१५-२०१६)

(तेरावी महाराष्ट्र विधानसभा)

महाराष्ट्र शासनाच्या सन २०१०-२०११ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील “ महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ ” यांच्या कामकाजासंबंधातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१४, ३.१५ व ३.१७ तसेच महाराष्ट्र शासनाच्या सन २०११-२०१२ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील “ महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ ” यांच्या कामकाजासंबंधातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१० तसेच “ महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित ” यांच्या कामकाजासंबंधातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१५ यावरील समितीचा

अकरावा अहवाल

(तीन)

**सार्वजनिक उपक्रम समिती
(२०१५-२०१६)**

समिती प्रमुख :

(१) डॉ. सुनिल देशमुख, वि.स.स.

सदस्य

- (२) प्रा. डॉ. अशोक उईके, वि.स.स.
(३) श्री. भिमराव धोंडे, वि.स.स.
(४) श्री. बाबुराव पाचर्णे, वि.स.स.
(५) डॉ. आशिष देशमुख, वि.स.स.
(६) अॅड. आकाश फुंडकर, वि.स.स.
(७) श्री. द्वारम मल्लीकार्जून रेड्डी, वि.स.स.
(८) श्री. अमित साटम, वि.स.स.
(९) श्री. राजन साळवी, वि.स.स.
(१०) श्री. हर्षवर्धन जाधव, वि.स.स.
(११) श्री. सुनिल राऊत, वि.स.स.
(१२) श्री. मनोहर भोईर, वि.स.स.
(१३) श्री. अब्दुल सत्तार अब्दुल नबी, वि.स.स.
(१४) अॅड. यशोमती ठाकूर, वि.स.स.
(१५) श्री. भारत भालके, वि.स.स.
(१६) श्री. पंकज भुजबळ, वि.स.स.
(१७) श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
(१८) श्री. मकरंद जाधव-पाटील, वि.स.स.
(१९) श्री. हितेंद्र ठाकूर, वि.स.स.
(२०) श्री. बळीराम सिरसकर, वि.स.स.
(२१) अॅड. अनिल परब, वि.प.स.
(२२) श्री. किरण पावसकर, वि.प.स.

(चार)

- (२३) श्री. जयवंतराव जाधव, वि.प.स.
(२४) आर्कि. अनंत गाडगीळ, वि.प.स.
*(२५) रिक्त

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय :

डॉ. अनंत कळसे, प्रधान सचिव,
श्री. राजेश तारवी, उप सचिव,
श्री. प्रकाशचंद्र खोंदले, अवर सचिव,
श्री. मंगेश पिसाळ, कक्ष अधिकारी.

* श्रीमती दिप्ती चवधरी, वि.प.स. यांची दिनांक ७ जुलै, २०१६ रोजी विधानपरिषद सदस्यत्वाची मुदत संपुष्टात आल्याने सदर जागा रिक्त आहे.

(पाच)

अनुक्रमणिका

अ.क्र. (१)	तपशील (२)	पृष्ठ क्रमांक (३)
प्रस्तावना		(सात)
एक	“ महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ ” (लेखापरीक्षा अहवाल २०१०-२०११) (१) खाजगी संस्थांना अदेय फायदा (परिच्छेद क्रमांक ३.१४) (२) मुदतवाढ बहाल करण्याचा अधोरणी निर्णय (परिच्छेद क्रमांक ३.१५) (३) महसुलाचे नुकसान (परिच्छेद क्रमांक ३.१७)	१ १ ५ ११
दोन	“ महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ ” (लेखापरीक्षा अहवाल २०११-२०१२) (४) महसुलाचे नुकसान (परिच्छेद क्रमांक ३.१०)	१५ १५
तीन	“ महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित ” (लेखापरीक्षा अहवाल २०११-२०१२) (५) व्याजाचे नुकसान (परिच्छेद क्रमांक ३.१५)	२३ २३
चार	बैठकीचे परिशिष्ट	२९

(सात)

प्रस्तावना

मी, सार्वजनिक उपक्रम समितीचा समिती प्रमुख, समितीने अधिकार दिल्यावरून महाराष्ट्र शासनाच्या सन २०१०-२०११ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील “महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ” यांच्या कामकाजासंबंधातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१४, ३.१५ व ३.१७ तसेच महाराष्ट्र शासनाच्या सन २०११-२०१२ च्या हिशेबावरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या (वाणिज्यिक) अहवालातील “महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ” यांच्या कामकाजासंबंधातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१० तसेच “महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित” यांच्या कामकाजासंबंधातील प्रकरण क्रमांक तीन मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१५ यावरील समितीचा अकरावा अहवाल (तेरावी महाराष्ट्र विधानसभा) सादर करीत आहे.

“महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ” यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनावर उद्योग विभागाचे प्रधान सचिव, अपूर्व चंद्रा तसेच “महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाचे” मुख्य कार्यकारी अधिकारी, श्री. संजय सेठी, यांची समितीने दिनांक ३१ ऑगस्ट २०१६ रोजी साक्ष नोंदवून घेतली.

“महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ” यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनावर सांस्कृतिक कार्य विभागाच्या प्रधान सचिव, श्रीमती वल्सा नायर-सिंह, तसेच “महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळाचे” व्यवस्थापकीय संचालक, श्री. शेखर चन्ने, यांची समितीने दिनांक ७ जून २०१६ रोजी साक्ष नोंदवून घेतली.

“महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित” यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनावर “महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादितचे” व्यवस्थापकीय संचालक, श्री. सी. व्ही. आर. श्रीनिवास, व इतर अधिकारी यांची समितीने दिनांक ५ जुलै २०१६ रोजी साक्ष नोंदवून घेतली.

श्रीमती संगीता चौरें, प्रधान महालेखाकार (लेखा III), श्री. डी. के. शेखर, महालेखाकार, (लेखा III), श्री. रविकिरण उबाळे, उप महालेखाकार तसेच श्री. एस. व्ही. खेडकर, वरिष्ठ लेखा अधिकारी (वाणिज्यिक लेखापरीक्षक) यांनी निमंत्रणानुसार समितीच्या बैठकींना उपस्थित राहून समितीला केलेल्या मार्गदर्शनाबद्दल समिती त्यांचे आभार मानते. तसेच उद्योग विभागाचे प्रधान सचिव, अपूर्व चंद्रा तसेच “महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाचे” मुख्य कार्यकारी अधिकारी, श्री. संजय सेठी, व “महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादितचे” व्यवस्थापकीय संचालक, श्री. सी. व्ही. आर. श्रीनिवास, तसेच सांस्कृतिक कार्य विभागाच्या प्रधान सचिव, श्रीमती वल्सा नायर-सिंह, तसेच “महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळाचे” व्यवस्थापकीय संचालक, श्री. शेखर चन्ने, यांनी समितीला दिलेल्या संपूर्ण सहकार्याबद्दल समिती त्यांचे आभार मानते.

(आठ)

समितीने मंगळवार दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६ रोजी झालेल्या बैठकीत या अहवालावर विचार करून तो काही सुधारणांसह संमत केला.

विधान भवन :
नागपूर,
दिनांक. ६ डिसेंबर, २०१६.

डॉ. सुनिल देशमुख,
समिती प्रमुख,
सार्वजनिक उपक्रम समिती.

“महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ”

(सन- २०१०-२०११)

एक - खाजगी संस्थांना अदेय फायदा :- (२००८ व २००९ दरम्यान विस्तार प्रभार न लावल्यामुळे महामंडळाला रु.३.६७ कोटी महसुलाचे नुकसान झाले).

१.१ भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २०१०-११ च्या प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१४- मध्ये “खाजगी संस्थांना अदेय फायदा” यासंदर्भात महालेखाकारांनी असे अभिप्राय व्यक्त केले होते की, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ (महामंडळ) ने अस्तित्वात असलेल्या युनिट्सच्या विस्तारासाठी देण्यात येणाऱ्या सर्व प्रकारच्या भूखंडासाठी भू-अधिमुल्यावर १० टक्के इतके विस्तार प्रभार आकारून वसूल करण्याचा निर्णय (मार्च, २००८) घेतला. महामंडळाने अतिरिक्त भूखंड केईसी इंटरनॅशनल लिमिटेड (०.६० लाख चौरस मीटर), ग्रेस इंडस्ट्रिज लिमिटेड (७.५० लाख चौरस मीटर) व विदर्भ इंडस्ट्रिज पॉवर लिमिटेड (५.२९ लाख चौरस मीटर) यांना चालू युनिट्सच्या विस्तारासाठी अनुक्रमे नोव्हेंबर, २००८ ऑगस्ट, २००९ व नोव्हेंबर २००९ मध्ये चालू युनिट्सच्या विस्तारासाठी अधिमुल्याच्या प्रचलित दराने वाटप केले. परंतु महामंडळाने कोणताही अतिरिक्त विस्तार प्रभार लावला नाही. भूखंडाचे वाटप १० टक्के विस्तार प्रभार न लावता करण्याचे कोणतेही कारण कागदपत्रावर उपलब्ध नव्हते. तसेच ही बाब संचालक मंडळाच्या निदर्शनास देखील आणली गेली नव्हती वरील वाटपांवर रु.३.६७ कोटी इतका विस्तार प्रभार लावण्यात आला नव्हता.

व्यवस्थापनाने असे म्हटले (ऑगस्ट, २०११) की, महामंडळाने वरील भूखंड राज्यातील औद्योगिक विकास वेगाने व्हावा याकरिता वितरित केले व १० टक्के अतिरिक्त विस्तार प्रभाराची मागणी केल्यास वरील भूखंड वापरात न येण्याची शक्यता होती. शासनाने या उत्तरास दुजोरा दिला (डिसेंबर, २०११) महामंडळाचे उत्तर बरोबर नाही. कारण महामंडळाने अतिरिक्त जमिनीसाठी विस्तार प्रभार लावण्याचे आपल्याच धोरणाची अंमलबजावणी केली नाही व त्यामुळे महामंडळाला टाळता येण्याजोगे महसुलाचे नुकसान झाले व तीन पक्षकारांना अदेय फायदा बहाल करण्यात आला आहे.

१.२ याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले आहे की, १) अंकेक्षनामधील परिच्छेद क्र. ३.१४ अन्वये बुटीबोरी औद्योगिक क्षेत्रातील भूखंड क्र. बी-१९० आराजी १२०००० चौ.मी. चे वाटप मे.के.ई.सी. इंटरनॅशनल लि. या कंपनीस उद्योगाकरिता करण्यात आले होते. सदर उद्योगाच्या विस्ताराकरिता भूखंड क्र. जे-३ आराजी ६०१६० चौ.मी. चे वाटप करतेवेळी विस्तारीकरण शुल्क महामंडळाचे धोरणाप्रमाणे वसूल करण्यात आले नसल्यामुळे सन २००८-२००९ चे शासकीय अंकेक्षणामध्ये परिच्छेद क्र.१ अन्वये मुद्दा उपस्थित करून अतिरिक्त शुल्क रु. २४, ०६,००० कंपनीकडून वसूल करणेबाबत कळविले. त्याप्रमाणे या कार्यालयाचे पत्र क्र. २०१७ दिनांक ४ एप्रिल २०१४ अन्वये कळविण्यात आले असता कंपनीने अतिरिक्त शुल्क रु.२४,०६,००० चा भरणा

पावती क्र. ००००५७ दिनांक २१ एप्रिल २०१४ अन्वये केला आहे. त्यामुळे परिच्छेद क्र. १ चा मुद्दा अंकेक्षण अहवालामधून वगळण्यात यावा.

(२) ताडाळी औद्योगिक क्षेत्रात मे. ग्रेस इंडस्ट्रिज लि. या कंपनीस भूखंड क्र. ए-२४ या एकाच भूखंडाचे वाटप करण्यात आले असून भूखंड क्र. ए-२४, ए-२९, ए-३०, ए-३१ व डी-१४ या सर्व भूखंडाचे वाटप या कंपनीस करण्यात आले असून, सदर भूखंडाचे वाटप मे.ग्रेस इन्फ्रास्ट्रक्चर लि. या कंपनीस करण्यात आले नाही. मे. ग्रेस इन्फ्रास्ट्रक्चर लि. या कंपनीस ७५०००० चौ. मी. करिता देकारपत्र व वाटपपत्र दिनांक २० जुलै २००९ रोजी देण्यात आले. कंपनीने दिनांक ५ नोव्हेंबर, २००७ रोजी पत्र देऊन ३३ एकरचा भूखंड क्र. ए-२४ ची मागणी केली असता कंपनीची मागणी या कार्यालयाचे पत्र क्र. ३११ दिनांक ९ जानेवारी, २००८ अन्वये अमान्य केली.

मे.ग्रेस इन्फ्रास्ट्रक्चर लि. या कंपनीने कॅप्टीव्ह पॉवर जनरेशन, फ्लाय अॅश ब्रिक्स, ३५० टीपीडी व ३०० टीपीडी टुनल फर्नास, मिनी स्टील प्लॅन्ट रोलींग मिल, ५० एम. डब्ल्यू, कॅप्टीव्ह पॉवर प्लॅन्ट व रेल्वे सायडींग करिता पुनःश्च २६० एकर जमिनीकरिता नवीन मागणी अर्ज अनुक्रमे दिनांक १ जून २००९ व दिनांक ९ जून २००९ अन्वये केला. प्रकल्पाची एकूण गुंतवणूक रु. ९५० कोटी लक्षात घेता महामंडळाने ४ वेगवेगळ्या प्रयोजनाकरिता नवीन उद्योगाकरिता ७५०००० चौ.मी.चे वाटप केले. त्यामुळे विस्तारीकरणाचा प्रश्नच निर्माण होत नाही. त्यामुळे सदरचा परिच्छेद रद्द करण्यात यावा.

(३) बुटीबोरी औद्योगिक क्षेत्रात मे. विदर्भ इंडस्ट्रिज प्रा. लि. या कंपनीस १३० एम डब्ल्यू पॉवर प्रोजेक्टकरिता भूखंड क्र.डी-३ आराजी ७००००० चौ.मी. चे वाटप करण्यात आले.

मे. विदर्भ इंडस्ट्रिज पॉवर लि. त्यांच्या १३० वरून ३०० मे. वॅ. पर्यंत वाढीव प्रकल्प क्षमतेसाठी ९३ एकर जमिनीचे वाटप प्रचलित दराने करण्यात यावे. तथापि ऊर्जा विभागाकडील दिनांक १७ फेब्रुवारी, २००९ च्या निर्णयाप्रमाणे ऊर्जा विभागाची परवानगी प्राप्त झाल्यानंतरच जागेचे प्रत्यक्ष वाटप करण्यात यावे. तसेच फेज-२ मधील कंपनीची प्रकल्प क्षमता ३०० मे. वॅ. वरून ६०० मे. वॅ. पर्यंत वाढविण्यास सुद्धा मान्यता देण्यात येत आहे.

वरील निर्णयाचे अनुषंगाने कंपनीने जागेची मागणी मूळ प्रकल्प उत्पादनात जाणेपूर्वी केली असून प्रकल्पाची क्षमता १३० वरून ३०० मे. वॅ. पर्यंत वाढविण्यात आल्याने तांत्रिकदृष्ट्या अडचणी आढळून आल्यास जसे राखेची विल्हेवाट, पर्यावरण व रेल्वे सायडींग या सर्व गोष्टींचा विचार करून महामंडळाने ५०६२७४ चौ.मी.चे वाटप कंपनीस मूळ प्रकल्प उत्पादनात जाणेपूर्वी केले आहे. त्याचप्रमाणे राज्यात विजेची कमतरता लक्षात घेऊन ऊर्जा निर्मिती प्रकल्पास Electricity Act, २००३ अन्वये उद्योजकांना स्वस्त दरात वीज उपलब्ध करण्याकरिता Group Captive Power Project राबविण्यासंदर्भात संचालक मंडळाच्या ठराव क्रमांक ३८९५ नुसार निर्णय घेण्यात आला.

उपरोक्त निर्णयाचे अनुषंगाने विदर्भातील ऊर्जा प्रकल्प आणि पूरक उद्योगास सवलती देण्याचे दृष्टीने बुटीबोरी औद्योगिक क्षेत्रातील मे. विदर्भ इंडस्ट्रिज पॉवर लि. या कंपनीस उद्योग विस्ताराकरिता भूखंडाचे वाटप करण्यात आलेले नसल्यामुळे उद्योग विस्ताराकरता आकारावयाचे अतिरिक्त शुल्क वसूल करणे योग्य होणार नाही.

उपरोक्त वस्तुस्थितीचा विचार करता सदर अंकेक्षण अहवालातील आक्षेपाबाबत केलेला खुलासा योग्य असून अंकेक्षण अहवालातील परिच्छेद वगळण्यात यावा.

१.३ याप्रकरणी शासनाने असे मत व्यक्त केले की, सदर बाब महामंडळाच्या अखत्यारितील असल्यामुळे विभागाचे भाष्य नाही.

१.४ तद्नंतर याप्रकरणी समितीला उद्योग विभाग, महाराष्ट्र शासन व महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने उद्योग विभागाचे प्रधान सचिव व महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी व इतर अधिकारी यांची दिनांक ३१ ऑगस्ट, २०१६ रोजी साक्ष घेतली. साक्षीच्या वेळी समितीने महालेखाकारांनी लेखापरीक्षणामध्ये **परिच्छेद क्र. ३.१४ मध्ये “खाजगी संस्थांना अदेय फायदा”** या आक्षेपासंदर्भात समितीने विचारणा केली असता, विभागीय प्रधान सचिवांनी खुलासा केला की विस्तारासाठी भूखंड देताना १० टक्के प्रभार लावला पाहिजे, या प्रकरणामध्ये मे. के. ई. सी. इंटरनॅशनल लि. यांच्याकडून लेखापरीक्षणामध्ये दाखविलेली वसुली करण्यात आलेली आहे. या संदर्भातील सद्यःस्थितीनुसार त्यांच्याकडून पूर्ण वसुली झालेली आहे. दुसरा मुद्दा मे. ग्रेस इंडस्ट्रिज लि. संदर्भातील आहे. महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या म्हणण्याप्रमाणे खरोखर विस्तारिकरणामुळे नवीन भूखंड नियतवाटप त्यांना देय होत नाही. मे. विदर्भ इंडस्ट्रिज पॉवर लि. बुटीबोरी मध्ये आहे. तेथे ऊर्जा प्रकल्पासाठी राख वगैरेसाठी तेही विस्तारीकरण नाही तर, नवीन भूखंड वाटपासारखेच आहे, त्यालाही अधिभाराची गरज नाही. तसेच महामंडळाच्या प्रतिनिधींनी खुलासा केला की, पहिल्या प्रकरणामध्ये जी वसुली दाखविण्यात आली ती यापूर्वीच करण्यात आलेली आहे.

त्यानंतर समितीने विचारणा केली की, मे. ग्रेस इंडस्ट्रिज लि. व विदर्भ इंडस्ट्रिज पॉवर लि. संदर्भातील माहिती द्यावी. यावर महामंडळाच्या प्रतिनिधींनी खुलासा केला की, मे. ग्रेस इंडस्ट्रिज लि. व मे. विदर्भ इंडस्ट्रिज पॉवर लि. या दोन्ही संदर्भात महामंडळाकडे विस्तारीकरणाचे धोरण आहे. विस्तारिकरणाचा अर्थ असा की, एखाद्या भूखंडावर एखादा प्रकल्प कार्यादिष्ट (अॅक्चुअल कमिशन) झाल्यानंतर विस्तारिकरणासाठी भूखंडाची मागणी करू शकतात. या दोन उद्योगांनी अतिरिक्त जमिनीची मागणी केली आहे. विदर्भ इंडस्ट्रिज पॉवर लि. या उद्योगाचा आधी साडेतिनशे मेगावॅटचा प्रकल्प होता. त्यांनी सातशे मेगावॅटच्या प्रकल्पासाठी अतिरिक्त जमिनीची मागणी प्रकल्प कार्यादिष्ट होण्याआधीच केली, त्यामुळे याला विस्तारीकरण म्हणता येणार नाही. लेखापरीक्षणामध्ये असा मुद्दा काढला होता की, विस्तारीकरणासाठी जमीन मागितल्यामुळे

विस्तारीकरण अधिभार लावला पाहिजे होता. परंतु, तो विस्तारीकरण अधिभार येथे वसूल होत नाही. या दोन्ही प्रकरणात अतिरिक्त जमिनीची मागणी आहे, त्याप्रमाणे महामंडळाने वसुली केलेली आहे.

१.५ अभिप्राय व शिफारस :-

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांनी लेखा परिक्षणाच्या वेळी महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या कामकाजासंदर्भात परिच्छेद क्र. ३.१४ “खाजगी संस्थांना अदेय फायदा” या शिर्षकाखाली नोंदविलेल्या आक्षेपावर समितीने साक्ष घेतली असता साक्षीच्या वेळी समितीच्या असे निदर्शनास आले की, मे. के.ई.सी. इंटरनेशनल लि. यांच्याकडून भूखंड विस्तार प्रभाराची वसुली झालेली आहे. तथापि, प्रचलित नियम आणि प्रमाणकाचा भंग झाल्याप्रकरणी जबाबदार असलेल्या संबंधित अधिकाऱ्यांविरूद्ध कोणतीही चौकशी अथवा कारवाई महामंडळाकडून अथवा शासनाकडून झाल्याचे दिसून येत नाही. त्यामुळे समितीतर्फे शिफारस करण्यात येते की, याप्रकरणी संबंधित कंपनीकडून भूखंड विस्तार केल्याप्रकरणी व्याजासहित वसुली झालेली असली तरी असे प्रकार पुन्हा होऊ नये याची जबाबदारी ज्या अधिकाऱ्यांकडे होती त्यांच्यावर कारवाई होणे अभिप्रेत आहे त्यामुळे हे प्रकरण जरी सन २००८ मधील असले तरी तत्कालीन महामंडळातील अधिकाऱ्यांविरूद्ध कारवाई करण्यात यावी. अशी समिती शिफारस करित आहे.

मे. ग्रेस इंडस्ट्रीज लि. व विदर्भ इंडस्ट्रीज पॉवर लि. या खाजगी संस्था प्रकरणी सुरुवातीला विस्ताराकरिता अधिभाराची मागणी महामंडळाकडून पाठविण्यात आलेली होती. नंतर पुन्हा महामंडळाचे म्हणणे आहे की सदर कंपन्यांचे विस्तारीकरण नसून अतिरिक्त जमिनीची मागणी त्याच कंपन्यांच्या प्रकल्पाकरिता करण्यात येत असल्याने हे विस्तारीकरण होऊ शकत नाही, विदर्भ इंडस्ट्रीज पॉवर लि. या कंपनीने फ्लाय अॅश वीटांचा प्रकल्प केला त्यामुळे सुरुवातीची मागणी सारख्याच उद्देशासाठी असताना नंतर दुसऱ्या उद्देशाकरिता जादा जमिनीची मागणी मूळ प्रकल्पाकरिता करण्यात आल्याचे दिसून येत आहे आणि पुन्हा आणखी दुसऱ्या उद्योगासाठी म्हणजेच मे. ग्रेस इंडस्ट्रीज लि. या कंपनीसाठी देखील अतिरिक्त जमिनीची मागणी करण्यात आल्यामुळे विस्तारीकरण होऊ शकत नाही तसेच एखाद्या औद्योगिक कंपनीने मूळ प्रकल्पाच्या उत्पादन क्षमतेत नंतर पुन्हा नव्याने वाढ करून अतिरिक्त जमिनीची मागणी करण्यात आल्यामुळे ग्रेस इंडस्ट्रीज लि. व विदर्भ इंडस्ट्रीज पॉवर लि. यांच्याविरूद्ध दंडात्मक कारवाई करण्यात यावी व त्यांचेकडून सदर अतिरिक्त शुल्क वसूल करावे असे समितीचे स्पष्ट मत आहे.

कोणताही प्रकल्प अहवाल (प्रोजेक्ट रिपोर्ट) बनविताना त्यामध्ये सर्व गोष्टी अंतर्भूत केल्या जातात. अतिरिक्त जागा मागितली याचा अर्थ प्रकल्प अहवाल पुरेसा व्यापक नव्हता यावरून असे दिसून येते की, सन २००८-२००९ दरम्यान उपरोक्त खाजगी संस्थांना महामंडळाने विस्तार प्रभार न लावल्यामुळे महामंडळाचे महसुलाचे नुकसान झाले आहे. सबब महामंडळाने यापुढे कोणतेही धोरण निश्चित केल्यानंतर ते सर्व औद्योगिक संस्थांना लागू करणे अभिप्रेत आहे तसेच त्यामध्ये एकरूपता (Uniformity) व पारदर्शकता (Transparency) असावी. उपरोक्त प्रकरणी महामंडळाने केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीस ३ महिन्यांच्या आत सादर करण्यात यावा, अशी समितीची शिफारस आहे.

दोन - मुदतवाढ बहाल करण्याचा अधोरणी निर्णय :- (महामंडळाने भूखंडाच्या विकासाकरिता १६ वर्षांच्या कालावधीची मुदतवाढ बहाल केली व आपला निर्णय वाटपधारकाच्या अवास्तव विनंतीवरून अनेक वेळा बदलला त्यामुळे महामंडळाला ऑगस्ट, २००९ मध्ये रु. ३.१२ कोटींचे नुकसान झाले).

२.१ भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २०१०-११ च्या प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१५- मध्ये “मुदतवाढ बहाल करण्याचा अधोरणी निर्णय” यासंदर्भात महालेखाकारांनी पुढीलप्रमाणे अभिप्राय व्यक्त केले होते की, महामंडळाने कॉम्पॅक्ट डिस्क इंडिया लिमिटेड (कॉम्पॅक्ट) सोबत ट्रान्स ठाणे क्रिक औद्योगिक वसाहतीमधील २,१०० चौ. मी. भूखंडावर कारखान्याची इमारत बांधण्यासाठी भाडेपट्टी करार (मे, १९९३) केला. कराराच्या शर्तीनुसार कॉम्पॅक्ट यास कारखान्याच्या इमारतीचे बांधकाम पूर्ण करून त्यानंतर बांधकाम समाप्ती प्रमाणपत्र जून १९९६ पर्यंत घ्यावयाचे होते. तसे न केल्यास, महामंडळास करार समाप्त करण्याचा किंवा वाटपधारकास महामंडळाने ठरविलेल्या दंडाच्या रकमेच्या वसुलीनंतर ताबा ठेवू देण्याचा अधिकार होता. कॉम्पॅक्टने बांधकाम सुरू न केल्यामुळे महामंडळाने त्यांना अनेक कारणे दाखवा नोटीसा पाठविल्या व पाच मुदत वाढीसाठी अतिरिक्त अधिमुल्याचीही मागणी केली. परंतु कॉम्पॅक्टने नोटीसांना उत्तर दिले नाही व महामंडळास वाटप रद्द करून भू-अधिमुल्याचा परतावा देण्याची विनंती (सप्टेंबर, २००१) केली. पुढे कॉम्पॅक्टने पुन्हा मुदतवाढ मिळविण्यासाठी /फेरवाटप करण्यासाठी (मार्च, २००६ व फेब्रुवारी, २००७) विनंती केली व महामंडळाने ही विनंती नामंजूर केली (ऑक्टोबर, २००७).

आमच्या असे निदर्शनास आले की, हा निर्णय पुन्हा बदलण्यात आला व महामंडळाने रु. ३.७० कोटीला भूखंड प्रचलित चालू दराने फेरवाटप करण्याचा निर्णय घेतला (जानेवारी, २००९) पुढे कॉम्पॅक्टने फेरवाटपासाठी प्रचलित चालू दर देणार नसल्याचे सांगितले व महाराष्ट्र शासनाच्या, उद्योग मंत्रालयास (एमओआय) बांधकाम पूर्ण करण्यासाठी मुदतवाढ देण्याची विनंती केली (ऑगस्ट, २००९). महामंडळाच्या संचालक मंडळाने एमओआयच्या आदेशावरून आपला जुना निर्णय रद्द केला (ऑगस्ट, २००९) व प्रचलित दर लावून भूखंडाचे रु.३.७० कोटीला फेरवाटप करण्याचा निर्णय रद्द केला व रु. ५७.९९ लाख अतिरिक्त भू-अधिमूल्य आकारून कॉम्पॅक्टला मुदतवाढ देण्याची परवानगी दिली. पुढे कॉम्पॅक्टच्या विनंतीवरून महामंडळाने हाच भूखंड रु. २५.२० लाख हस्तांतरण शुल्क आकारून सेमीक्रॉन इलेक्ट्रॉनिक्स प्रायव्हेट लिमिटेड यांना हस्तांतरित केला (सप्टेंबर, २००९).

अशाच एका प्रकरणामध्ये लेझर इलेक्ट्रॉनिक लिमिटेड (लेझर) यांना महामंडळाने प्रचलित दराने रु. ३.७० कोटी घेऊन भूखंडाचे फेरवाटप (एप्रिल, २००९) केले होते. परंतु महामंडळाने कॉम्पॅक्ट यांची अवास्तव विनंती मान्य करून १६ वर्षांच्या कालावधीसाठी मुदतवाढ दिली व प्रचलित दराने फेरवाटप न करता मुदतवाढ दिल्यामुळे महामंडळाच्या रु. ३.१२ कोटी महसुलाचे नुकसान झाले.

व्यवस्थापनाने असे म्हटले (सप्टेंबर, २०११) की, फेरवाटप करण्याचा निर्णय बदलून मुदतवाढ देण्याचा निर्णय हा त्यावेळच्या परिस्थितीच्या धरतीवर घेण्यात आला होता. शासनाने या उत्तरास दुजोरा दिला

(सप्टेंबर, २०११). हे उत्तर बरोबर नाही कारण महामंडळाने आपला भूखंड फेरवाटप करण्याचा निर्णय वाटपधारकाच्या अवास्तव विनंतीवरून वारंवार बदलला.

२.२ याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले आहे की, टीसीसी औद्योगिक क्षेत्रातील भूखंड क्रमांक ईएल-१४८ चे वाटप मे. कॉम्पॅक्ट इंडिया प्रा. लि. यांना २१०० चौ. मी. वाटप दिनांक २३ ऑक्टोबर १९९२ रोजी केला असून सदर भूखंडाचा ताबा दिनांक १६ जून १९९३ वर करारनामा दिनांक २८ मे १९९३ रोजी केला आहे. सदर भूखंडाचा विकास कालावधी ३ वर्षे म्हणजे दिनांक १५ जून १९९६ पर्यंत होता. परंतु भूखंडधारकाने भूखंडाचा विकास न करता भूखंड वाटपानंतर नऊ वर्षांनी त्याचेकडील दिनांक ११ ऑगस्ट २००१ च्या पत्रासोबत भूखंडाचा मूळ करारनामा व ताबा पावती परत करून भूखंडाचा विकास करण्यात त्यांना स्वारस्य नसल्याचे कळवून भूखंड वाटप रद्द करून भूखंडाचे प्रिमियमपोटी भरलेली रक्कम परत करण्यास महामंडळास विनंती केली. तथापि, भूखंडधारकाने **Deed of Cancellation** परत न केल्यामुळे महामंडळास प्रिमियम परतीचा आदेश निर्गमित करता आला नव्हता. तद्नंतर मे. कॉम्पॅक्ट इंडिया प्रा. लि. यांनी त्यांचे दिनांक २० मे २००८ च्या पत्रानुसार विषयांकित भूखंड विकसित करण्यात स्वारस्य दाखवून सदर भूखंडाचे पुनर्वाटप करण्याची विनंती केली त्यानुसार महामंडळाच्या संचालक मंडळाने ठराव क्र. ४०१८ पारित केला व सदर भूखंडाचे पुनर्वाटप निविदेद्वारे प्राप्त झालेल्या उच्चतम दर व त्यामध्ये प्रत्येक वर्षी १०% दर समाविष्ट करून येणारा दर रु. १८,२००/- प्रति चौ.मी. प्रमाणे त्यानुसार कंपनीस रुपये ३,६९,६०,०००/- चा भरणा करण्यास कळविले परंतु कंपनीने सदर अधिमूल्याचा भरणा न करता दिनांक १२ ऑगस्ट २००९ च्या पत्रान्वये पुन्हा मुदतवाढ देण्याबाबत मा. मंत्री महोदय यांचेकडे विनंती केली होती. त्यानुषंगाने संचालक मंडळाने दिनांक २१ ऑगस्ट २००९ रोजी झालेल्या बैठकीतील बाब क्रमांक १४ सादर करण्यात आला या अगोदर अशाच प्रकारच्या भूखंड क्रमांक ईएल-२२३ च्या प्रकरणात भूखंड धारकास मे. लिटिल अँड कंपनी यांनी दिलेल्या अभिप्रायानुसार मुदतवाढ मंजूर करण्यात आली आहे. सबब, चर्चेअंती भूखंड क्रमांक ईएल-१४८ च्या मुदतवाढीबाबत देखील महामंडळाने मे. लिटिल अँड कंपनी यांनी भूखंड क्रमांक ईएल-२२३ साठी दिलेल्या अभिप्रायानुसार पुढील कार्यवाही करण्यात यावी असे निर्देशित करण्यात आले.

संचालक मंडळाने वरील निर्देशानुसार कंपनीस दिनांक १६ जून १९९६ ते १५ जून २०१० या कालावधीतील मुदतवाढीकरिता ना-परतीचे अधिमूल्य रु. ५७,९९,१५०/- भरणा दिनांक २७ ऑगस्ट २००९ च्या पत्रान्वये कळविले. कंपनीस सदर रक्कमेचा भरणा केल्यावर बांधकाम नकाशे मंजूर करून घेऊन इमारत पूर्णत्वाचा दाखला घेण्यास दिनांक १५ जून २०१० पर्यंत मुदतवाढ, प्रचलित धोरणानुसार व परिपत्रक क्र. ७४ दिनांक ९ मार्च २००९ नुसार मंजूर करण्यात आले असून व दिनांक २ सप्टेंबर २००९ च्या पत्राद्वारे मंजूरी देण्यात आलेली आहे.

तद्नंतर हस्तांतरणाबाबत दिनांक १२ मे १९९८ च्या परिपत्रकानुसार सदर हस्तांतर हे अनौपचारिक हस्तांतरामध्ये येत असल्याने रुपये. २५,२०,०००/- चे हस्तांतर १० टक्के अधिमूल्याच्या फरकाची रक्कम वसूल करून भूखंडाचे हस्तांतर M/s. Semikon Electronics Pvt. Ltd. यांचे नावे करण्यात आले आहे. मुदतवाढ व हस्तांतर या दोन्ही बाबी महामंडळाच्या धोरणानुसार कार्यवाही केली असून मुदतवाढीच्या प्रस्तावास संचालक मंडळाने विधी विभागाचे अभिप्रायानुसार कार्यवाही केली असल्याचे सदरचे शिरे रद्द होण्यासाठी विनंती आहे.

२.३ याप्रकरणी शासनाने असे मत व्यक्त केले की, सदर बाब महामंडळाच्या अखत्यारितील असल्यामुळे विभागाचे भाष्य नाही.

२.४ याप्रकरणी समितीला उद्योग विभाग, महाराष्ट्र शासन व महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने उद्योग विभागाचे प्रधान सचिव व महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी व इतर अधिकारी यांची दिनांक ३१ ऑगस्ट २०१६ रोजी साक्ष घेतली. साक्षीच्या वेळी समितीने महालेखाकारांनी लेखापरीक्षणामध्ये परिच्छेद क्र. ३.१५ मध्ये “मुदतवाढ बहाल करण्याचा अधोरणी निर्णय” या आक्षेपासंदर्भात समितीने विचारणा केली असता, यावर महामंडळाच्या प्रतिनिधींनी खुलासा केला की, महामंडळाचे याबाबत धोरण (पॉलिसी) आहे की, महामंडळ एखाद्या संस्थेला विकासाकरिता मुदत देते की, ५ वर्षांमध्ये काम पूर्ण करावे बऱ्याचदा त्या कालावधीमध्ये मुदतवाढ मागितली जाते सन २०१३ चे धोरण असे आहे की, अधिमूल्याच्या २५ टक्के व ४० टक्के अशी दोनवेळा मुदतवाढ देण्यात येते. सन २०१३ पासून सध्या फक्त १-१ वर्षांची मुदतवाढ दिली जाते. त्या आधीच्या धोरणाप्रमाणे प्रत्येक वर्षी चालू दराच्या (प्रिव्हिलिंग रेटच्या) ५ टक्के अधिभार लावून मुदतवाढ देण्यात येत होती याचा अर्थ असा आहे की, ती एक प्रकारे खुले धोरण (ओपन एंडेड पॉलिसी) होते. या प्रकरणामध्ये १५-१६ वर्षेसुद्धा मुदतवाढ देण्यात आलेली आहे. हे सर्व पाहिल्यानंतर सन २०१३ मध्ये पुनरीक्षण (रिव्हिजन) झाले. या प्रकरणामध्ये त्यांनी अशाप्रकारची मुदतवाढ मागितली. त्यानंतर त्यांनी असे सांगितले की, आम्ही प्रकल्प चालवित नाही, तो बंद करतो. पेपरवर महामंडळाकडून समेट (कॅन्सलेशन) कधीही झालेला नाही.

परंतु, त्यानंतर उद्योजकांनी एक पुनः नियतवाटपाची मागणी केली की, आम्हाला मुदतवाढ न देता पुनः नियतवाटप करावे. नियतवाटप करणेबाबत धोरण नव्हते. परंतु, पुनः नियतवाटप करताना बोर्डांने असा निर्णय घेतला की, लिलावातील सर्वोच्च निविदा दर अधिक १० टक्के लावून मग त्यांना द्यावी. त्याप्रमाणे याची किंमत जवळपास ३.७ कोटी रुपये झाली. ऑडिटने असा मुद्दा उपस्थित केला आहे की, तुम्ही जर या दरावर नियतवाटप केले असते तर, जास्त पैसे मिळाले असते. कारण वाटप केल्यानंतर उद्योजक पुन्हा परत आला आणि म्हणाला की, मला तुम्ही मुदतवाढ द्या. त्याने एका दुसऱ्या प्रकरणाचे उदाहरण देऊन

सांगितले की, त्या केसमध्येही असे झालेले आहे, त्यामुळे आम्हाला मुदतवाढ द्यावी. त्यानंतर मुदतवाढ देण्यात आली व पुढे हस्तांतरही करण्यात आले. पुढची जी कृती झालेली आहे ती, पूर्णपणे धोरणामध्ये होती. सन २०१३ पर्यंत महामंडळाच्या धोरणामध्ये मुदतवाढ द्यायची नाही, असे कोठेही नव्हते. ५ टक्के अधिभार लावून मुदतवाढ देण्याची मुभा होती. त्याप्रमाणे उद्योजकाकडून पैसे घेण्यात आलेले आहेत.

त्यानंतर समितीने विचारणा केली कॉम्पॅक्ट कारखान्यास देण्यात आलेल्या मुदतवाढीस मंत्री महोदयांकडे विनंती करण्यात आली होती काय, यावर विभागीय सचिवांनी व महामंडळाच्या प्रतिनिधींनी खुलासा केला की, मंत्री महोदय हे एमआयडीसीचे चेअरमन आहेत. मंत्री महोदयांकडे निर्णय झाला तर बोर्डाच्या मिटिंगमध्ये निर्णय झाला असे होत नाही. सन २०१३ पूर्वीची प्रक्रिया तशीच होती. सन २०१३ पासून प्रक्रिया बदलेली आहे. आता महामंडळ मुदतवाढ देत नाही. हस्तांतरणाचाही मुद्दा आहे. पूर्वी खुले हस्तांतरण (ओपन ट्रान्सफर) ही ग्राह्य होते. तसेच नुसते बांधकाम केले तरी इमारत पूर्णत्वाचा दाखला (बीसीसी) द्यायचे असेही होते. आता त्यामध्ये बदल करण्यात येत असून काही तरी उत्पादन केले असेल तरच इमारत पूर्णत्वाचा दाखला द्यायचा. पूर्वी काही बांधकाम केले नसल्यास खुल्या भूखंडाचेही हस्तांतरण करता येत होते. आता खुल्या भूखंडाचे हस्तांतरण पूर्णपणे बंद झालेले आहे.

एकाच प्रकरणामध्ये झाले असे नाही तर अशी भरमसाठ प्रकरणे असतील. फक्त या प्रकरणामध्ये त्याने असे म्हटले की, भूखंड परत करतो आणि मग भूखंड परत करण्यास सांगितल्यावर त्याने असे म्हटले की, त्याऐवजी मुदतवाढ देण्यात यावी. मुदतवाढ दिल्यानंतर त्याने २२५ चौरस मिटरवर काही बांधकाम केले, बांधकाम पूर्णत्वाचा दाखला घेतला व मग हस्तांतरण केले आणि बांधकाम पूर्णत्वाचा दाखला घेऊन हस्तांतरण करणेही संमत होते.

त्यानंतर समितीने विचारणा केली की, महामंडळाने किती भूखंडावर विस्तारासाठी मान्यता दिली आहे आणि किती भूखंड पुन्हा ताब्यात घेतले आहेत तसेच अमरावती जिल्ह्यातील एमआयडीसी क्षेत्रामध्ये अनेक वर्षांपासून उद्योगधंद्यासाठी भूखंड वितरित करण्यात आले आहेत सध्या त्या ठिकाणी वस्त्रोद्योग परिमंडळाच्या विस्तारासाठी भूखंड आरक्षित आहे. परंतु महामंडळाने त्याठिकाणी काहीही केले नसल्यामुळे संबंधित लोकांना जमीन विक्री करण्यास मान्यता देण्यात येणार आहे काय.

यावर विभागीय प्रधान सचिवांनी खुलासा केला की, तशी परिस्थिती होती म्हणून गेल्या २-३ वर्षांत काही बदल करण्यात आले. जसे की, आता खुल्या भूखंडाचे हस्तांतरण पूर्णपणे बंद करण्यात आलेले आहे. दुसरे म्हणजे पहिल्या वेळेस मुदतवाढीवर एक वर्षाकरिता २५ टक्के तर दुसऱ्या मुदतवाढीकरिता ४० टक्के अधिभार भरला पाहिजे. त्यानंतर मुदतवाढ दिली जात नाही. तसेच, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाने सन २०१६ यावर्षी उद्योग संजीवनी योजना सुरू केलेली आहे. रस्ते सुरू झाले नाहीत वगैरे अनेक कारणे सांगितली जातात. या उद्योग संजीवनी योजनेतर्गत जे लोक आले आहेत, त्यांच्याकडून एक करारनामा करून घेतलेला आहे. त्यानुसार त्यांनी एक वर्षात बांधकाम करून उत्पादन घेतले गेले पाहिजे.

उद्योग संजीवनी योजनेत आलेल्यांना ही एक वर्षाची मुदत मिळालेली आहे. जे आलेले नाहीत, त्या संदर्भात महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ जमीन परत घेत आहे आणि ती पुनः वितरित केली जाईल. या अंतर्गत जवळपास दीड ते दोन हजार भूखंड परत घेण्यात आले आहेत.

तरीही अशा भरपूर जागा आहेत की, जेथे विकास कालावधी नंतरही ते विकास करीत नाहीत मात्र त्या जागा त्यांच्याकडे राहतात. संघटना म्हणून महामंडळ बऱ्याच वर्षांपासून प्रयत्न करीत असले तरी, कायदेशीरदृष्ट्या हे सोपे नाही कारण बरेच लोक मा. न्यायालयमध्ये जातात. सुरुवातीला फक्त १० टक्के बांधकाम केल्यास वाढविता येऊ शकते किंवा खात्री येऊ शकते की, तोपर्यंत त्यांची उत्पादन पात्रता क्षमता वाढेल व प्रत्यक्षात भूखंड वापरात येईल. भूखंड पूर्णपणे परत घेण्याची मोहीम मागच्या काही वर्षांत सुरू झालेली आहे प्रधान सचिवांनी सांगितल्याप्रमाणे त्या अंतर्गत बरेच भूखंड महामंडळाकडे परतही आलेले आहेत. मात्र वर्तमान धोरण अजून सोपे कसे करता येईल, हस्तांतरण धोरणामध्ये अजून काय बदल करता येतील ही एकप्रकारे अव्याहत प्रक्रिया आहे. पुढच्या १-२ बोर्ड बैठकांमध्ये त्याबाबतचे प्रस्ताव मांडण्यात येणार आहेत.

काही वर्षापूर्वी संघटीत उद्योजकांच्या टोळीने महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळामध्ये जागा घेतली होती तसेच हरयाणा व पंजाब मधील लोकांनी महामंडळ क्षेत्रात जागा घेतल्या होत्या, त्यांच्या कारखान्याचा कच्चा मालही तेथे होता. नांदगावपेठ एमआयडीसीमध्ये घेतलेल्या या भूखंडावर किती कारखाने चालू आहेत तसेच, कारखाने चालू न झालेले किती भूखंड परत आलेले आहेत अशी विचारणा समितीने केली असता विभागीय प्रधान सचिवांनी खुलासा केला की, महामंडळातील आतापर्यंत दोन ते अडीच हजार भूखंड कारखाने व संच (युनिट) चालू न झाल्याने परत करण्यात आलेले आहेत.

एक वर्षामध्ये या भूखंडासंबंधीच्या करारनाम्यातील अटीनुसार जर उत्पादन सुरू झाले नसेल आणि सुरू करावयाचे नसेल तर ते विहित अटी व शर्तीप्रमाणे परत येतील. उद्योग संजीवनी योजनेचा माध्यमातून काही उद्योगांकरिता सोयी व सवलती उपलब्ध करून घेण्याचे कामही चालू आहे. करारनाम्यातील अटीनुसार एका वर्षामध्ये उत्पादनाला सुरुवात होणे अपेक्षित आहे. तसेच, कारखान्याकरिता विहित नकाशे व इतर कार्यवाही परिपूर्ण केली का याचीही धोरणानुसार विचारणा केली जात आहे. विहित अटी व शर्तीची पूर्तता केलेली नसल्यास धोरणाप्रमाणे संबंधितांना किती मुदतवाढ देण्यात येईल, याचाही विचार त्यावेळी केला होता. धोरणाप्रमाणे जेवढी मुदतवाढ देय आहे, तेवढी देण्यात आलेली आहे.

दिवसेंदिवस मुदतवाढीचे प्रमाण व स्वरूप आता नियमाप्रमाणे बदलत आहे. आता मुदतवाढ ही अहितकारी/हानिकारक होत चालली आहे. उद्योग संजीवनी योजनेच्या माध्यमातून पाच टक्के ते २५ टक्क्यांपर्यंतच्या सूटवरही मुदतवाढ देण्यात येत आहे. तसेच दुसऱ्या हप्त्याकरिता ४० टक्क्यांची अट घालण्यात येणार आहे. मुदतवाढीचे स्वरूप हे उद्योगाच्या टप्प्यानिहाय धोरणानुसार ठरवून दिलेले आहे. आता त्यामध्ये ऐनवेळी कोणताही बदल करता येत नाही. या संदर्भात बोर्ड काहीही निर्णय घेऊ शकत नाही.

जे धोरण पूर्णपणे संस्थेच्या हिताचे आहेत, त्यामध्ये बोर्डही ऐनवेळी बदल करू शकत नाही. एकप्रकारे या सर्व प्रक्रियेमध्ये आता पूर्णपणे पारदर्शकता आणलेली आहे. याबाबत धास्ती (अॅप्रिहेन्शन) असण्याचे काही कारण नाही.

२.५ अभिप्राय व शिफारस :-

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांनी लेखा परिक्षणाच्या वेळी महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या कामकाजासंदर्भात परिच्छेद क्र. ३.१५ “मुदतवाढ बहाल करण्याचा अधोराणी निर्णय” या शिर्षकाखाली नोंदविलेल्या आक्षेपावर समितीने साक्ष घेतली असता साक्षीच्या वेळी समितीच्या असे निदर्शनास आले की, कॉम्पॅक्ट डिस्क इंडिया लिमिटेड (कॉम्पॅक्ट) या कारखान्याच्या सोबत महामंडळाने केलेल्या कराराच्या शर्तीनुसार सदर कारखान्याच्या इमारतीचे बांधकाम पूर्ण करून बांधकाम समाप्तीपत्र जून, १९९६ पर्यंत घ्यावयाचे होते तसे न केल्यास महामंडळास करार समाप्त करण्याचा किंवा वाटपधारकास महामंडळाने ठरविलेल्या दंडाच्या रकमेच्या वसुलीनंतर ताबा ठेऊ देण्याचा अधिकार होता तथापि, मे. कॉम्पॅक्ट या कारखान्यास महामंडळाने ५ वेळा नोटीस दिली. परंतु मे. कॉम्पॅक्ट कंपनीने कोणताही प्रतिसाद दिला नाही पर्यायाने मे. कॉम्पॅक्ट कंपनीस जवळपास १६ वर्षे मुदतवाढ देण्यात आली. मुदतवाढ घेतल्यानंतर मे. कॉम्पॅक्ट या कारखानादाराने दुसऱ्या कारखानदाराला कारखाना त्वरित हस्तांतरित करून दिला यासंदर्भात महामंडळाने मे. कॉम्पॅक्ट या कारखान्याचे कितीही संरक्षण केले तरी शासनाने या मुदतवाढीसाठी मान्यता दिली याचे समितीस आश्चर्य वाटते आणि वितरित करण्यात आलेल्या ज्ञापनामध्ये शासनाने असे नमूद केले आहे की, ही सर्व प्रक्रिया महामंडळाकडून झालेली असल्याने शासनाचे कोणतेही अभिप्राय नाहीत.

महामंडळातर्फे देण्यात येणाऱ्या भूखंडावरील बांधकाम पूर्ण होण्यास विलंब झाल्यास पहिल्या मुदतवाढीमध्ये २५ टक्के आणि दुसऱ्या मुदतवाढीमध्ये ४० टक्के अधिभार आकारला जातो. असे धोरण असताना देखील या प्रकरणामध्ये संबंधित उद्योजकाने महामंडळाला भूखंड परत करतो असे सांगितल्यानंतर महामंडळाने पुन्हा भूखंड ताब्यात घेण्याऐवजी आणखी एक संधी दिली त्यामुळे महामंडळाने मुदतवाढ देण्याचा निर्णय तर्कसंगत वाटत नाही कारण यामुळे महामंडळाचे आर्थिक नुकसान झाल्याचे सकृतदर्शनी दिसून येत आहे. कारण पुढे मे. कॉम्पॅक्टच्या विनंतीवरून हाच भूखंड सेमीकॉन इलेक्ट्रॉनिक्स प्रायव्हेट लि. यांना सप्टेंबर, २००९ मध्ये हस्तांतरित करण्यात आला.

अशाप्रकारच्या प्रकरणामध्ये कमी भावामध्ये उद्योगाकरिता जमीन विकत घेण्यात येते त्यानंतर तेथे मुदतवाढ घेऊनही उद्योग सुरू करण्यात येत नाही. त्यानंतर ती जमीन हस्तांतरित केली जाते. सदर प्रकरणी उद्योगाकरिता त्या एमआयडीसी क्षेत्रामध्ये उद्योजकांनी बाजार भावानुसार जमिनी विकत घेतल्या नसल्याचे स्पष्ट होते. सवलतीच्या दरात उद्योगाच्या नावाखाली जमिनी विकत घेऊन नंतर त्या परस्पर

दुसऱ्यां उद्योजकांना विकून तेथे उद्योग धोरणानुसार पुन्हा मुदतवाढीचे प्रस्ताव येतात, हे योग्य नाही. सरकारी धोरण व सवलतींचा येथे गैरवापर होत असतानाही शासन धोरणाचे कारण सांगितले जात आहे. या व अशा प्रकारच्या तत्सम प्रकरणांची शासनाने दक्षता समितीमार्फत सखोल चौकशी करण्यात यावी व या संदर्भातील शासनाच्या धोरणाचा अनुचित फायदा घेण्यात येत असेल तर संबंधितांविरुद्ध नियमानुसार योग्य ती कारवाई होणे आवश्यक आहे. एखाद्या जागेवर उद्योग उभा केला नाही तर ती जागा योग्य दरात पुन्हा शासनाच्या ताब्यात देणे नियमानुसार बंधनकारक करण्याची अट असणे अत्यंत आवश्यक आहे. उपरोक्त प्रकरणी शासनाने केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल तीन महिन्यांच्या आत समितीस सादर करण्यात यावा, अशी समिती शिफारस करीत आहे.

तीन-महसुलाचे नुकसान (भू-अधिमूल्याचे नवीन दर लागू न केल्यामुळे महामंडळास ऑगस्ट, २००८ ते जानेवारी, २००९ दरम्यान रुपये १.३५ कोटींच्या महसुलाचे नुकसान झाले).

३.१ भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २०१०-११ च्या प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१७ मध्ये “महसुलाचे नुकसान” यासंदर्भात महालेखाकारांनी पुढीलप्रमाणे अभिप्राय व्यक्त केले होते की, महामंडळ औद्योगिक क्षेत्रात औद्योगिक व व्यापारी भूखंड प्रचलित दराने वाटप करते. महामंडळाच्या संचालक मंडळाने (बीओडी) ९ जुलै, २००८ रोजी औद्योगिक व व्यापारी भूखंडाच्या दरामध्ये वाढ करण्याचा निर्णय केला. परंतु, नवीन वाढीव दर लागू करण्याची तारीख बीओडी निर्णयासोबत नमूद केली नव्हती. महामंडळाच्या व्यवस्थापनाने ३० दिवसांच्या विलंबानंतर यासंबंधी परिपत्रक काढले व ते त्याच तारखेपासून ८ ऑगस्ट २००८ रोजी लागू केले. परिपत्रकामध्ये असे नमूद केले होते की, ज्या प्रकरणामधील ऑफर लेटर/ अलॉटमेंट लेटरमध्ये अधिमूल्याच्या नवीन दराप्रमाणे दर लागू करण्याची अट आहे. त्यांना नवीन दरानेच भरणा करावा. महाड औद्योगिक क्षेत्र (एएमआयए) व अतिरिक्त महाड औद्योगिक क्षेत्र (एएमआयए) मध्ये औद्योगिक भूखंडाचे दर रु. २०० वरून रु.२५० प्रति चौ.मी. व व्यापारी भूखंडाचे दर रु. ४०० वरून रु. ५०० प्रति चौ.मी. करण्यात आले. तसेच रोहा औद्योगिक क्षेत्र (आरआयए) मधील औद्योगिक भूखंडाचे दर रु. ४०० वरून रु. ६०० प्रति चौ. मी. करण्यात आले.

महामंडळाने एमआयए आणि एएमआयएमध्ये एकूण १.६१ लाख चौ.मी.क्षेत्रफळाचे १७ व्यापारी व पाच औद्योगिक भूखंड जुन्या दरानेच वाटप (ऑगस्ट, सप्टेंबर, २००८) केले तसेच आरआयएमध्ये एकूण १७४९५ चौ.मी. क्षेत्रफळांचे तीन औद्योगिक भूखंड जानेवारी, २००९ मध्ये जुन्या दरानेच वाटप केले.

आमच्या असे निदर्शनास आले की, नवीन वाढीव दर लागू करण्याची अट वरील सर्व २५ प्रकरणात अलॉटमेंट लेटरमध्ये असतानाही महामंडळाने भू-अधिमूल्यापोटी वरील २५ युनिट्सकडून नवीन दर वसूल केले नाहीत व त्यामुळे महामंडळाला रु. १.३५ कोटी महसुलाचे नुकसान झाले.

व्यवस्थापनाने असे म्हटले (जुलै २०११) की, वरील प्रकरणामध्ये वाटपधारकाने आवश्यक इसारा रक्कम भरले असल्यामुळे त्यांना जुन्या दरानेच वाटप करण्यात आले. शासनाने या उत्तरास दुजोरा दिला (जुलै, २०११) परंतु, हे उत्तर बरोबर नाही कारण दिनांक ८ ऑगस्ट २००८ रोजीच्या परिपत्रकामध्ये नवीन दर लागू करण्याबद्दल स्पष्टपणे सांगण्यात आले होते.

३.२ याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले आहे की, महामंडळाच्या प्रचलित धोरणानुसार, उद्योजकास भूखंडाचे वाटप करण्यासाठी प्रचलित दराने देकार पत्र निर्गमित करण्यात येते. त्यानुसार, इसाच्याची (EMD) रक्कम ही देकार पत्रात प्रचलित दर नमूद करून एकूण रकमेपैकी ५० टक्के रक्कम निळ्या अर्जात संपूर्ण माहिती भरून १५ दिवसांत महामंडळाकडे जमा करणे बंधनकारक असते. भूखंड वाटप करतेवेळी देकार पत्रात नमूद केलेले क्षेत्र हे कमी -जास्त होऊ शकते. देकारपत्र निर्गमित केल्यानंतर १५ दिवसांच्या आत जर भूखंड वाटपाचे दरात सुधारणा झाली तर देकार पत्रात नमूद केलेल्या क्षेत्राचे अधिमूल्य देकार पत्रातील दरानुसारच वसूल केले जाते. परंतु भूखंडाचे वाटप करतेवेळी जर देकार पत्रात नमूद केलेल्या क्षेत्रापेक्षा जास्त येत असेल तर वाढीव क्षेत्रासाठी सुधारित दर लागू होतो.

गव्हर्नमेंट ऑडीट पार्टीचे आक्षेपानुसार, देकार पत्रातील मुद्दा क्र. ३ नुसार, मओविमने भूखंड वाटप दरात सुधारणा केल्यानंतर जर उद्योजकांना देकारपत्रातील रक्कम महामंडळाकडे जमा करण्याअगोदर, भूखंड वाटप दरात सुधारणा झाल्यास भूखंडधारकाने वाढीव दराप्रमाणे रक्कम भरणे अपेक्षित आहे. तसेच गव्हर्नमेंट ऑडीट पार्टीचे म्हणणेनुसार, दिनांक ८ ऑगस्ट २००८ च्या परिपत्रकामधील अ. क्र. २ मध्ये ज्या प्रकरणात देकारपत्रे निर्गमित करण्यात आली आहेत आणि देकारपत्रातील विहित १५ दिवसांचे मुदतीत ज्यांनी इसारा रकमेचा भरणे महामंडळाकडे केला आहे. अशा प्रकरणात भूखंड वाटपासाठी देकारपत्रातील दर लागू राहतील. मात्र, ज्या प्रकरणात देकारपत्रात किंवा वाटपपत्रात (भूखंड वाटप समितीच्या निर्णयानुसार) सुधारित रक्कम भरावी लागेल अशी अट घालण्यात आली असेल, अशा प्रकरणात सुधारित दरच लागू राहिल असे स्पष्ट नमूद केले आहे.

महामंडळाच्या दिनांक १३ एप्रिल २००६ रोजीच्या परिपत्रकानुसार, महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या संचालक मंडळाच्या ठराव क्र. ४०७६ अन्वये सध्याचे विहित देकारपत्रातील अट क्र. ३ चे ऐवजी खालील अट क्र. ३ सदर देकारपत्रात अंतर्भूत करण्यास मा. संचालक मंडळाने मान्यता दिली आहे.

The rate of premium payable in respect of land in this area is Rs. ___ / per square meter. If you fails to deposit the Earnest Money Deposit within 15 days from the date of this offer letter, the revised rate of premium if any, will be applicable, However this offer is subject to regulation No.9 of MIDC Disposal of Land Regulations, 1975.

तसेच दिनांक १३ एप्रिल, २००६ रोजीच्या परिपत्रकामधील परिच्छेद क्र. ३ नुसार, ज्या प्रलंबित प्रकरणात अर्जदारांनी, ठरवून दिलेल्या १५ दिवसांचे मुदतीत ५० टक्के अनामत रक्कम भरली आहे व देकारपत्रातील इतर सर्व अटी व शर्तीची पूर्तता केली आहे. अशा प्रकरणी देकारपत्रात नमूद केलेल्या दरानेच आकारणी करून उर्वरित रकमेची वसुली करून प्रकरणे अंतिम करावीत अशा सूचना आहेत.

महामंडळाचे परिपत्रक क्र. ५८४ दिनांक १३ एप्रिल २००६ नुसार देकार पत्रात नमूद केलेल्या दरानुसार गव्हर्नमेंट ऑडीट पार्टीने निदर्शनास आणून दिलेल्या २५ भूखंडधारकाकडून भूखंडाचे अधिमूल्य वसूल केलेले आहे.

महामंडळाचे परिपत्रक क्र. ६३ दिनांक ८ ऑगस्ट २००८ रोजीच्या परिपत्रकामध्ये अ. क्र. २ मध्ये नमूद केले आहे की, ज्या प्रकरणामध्ये भूखंड वाटप समितीने भूखंड वाटपाच्या दरामध्ये सुधारणा झाल्यास सुधारित दराप्रमाणे अधिमूल्याची रक्कम वसूल करावी असा निर्णय घेतलेला असल्यास त्या सुधारित दराप्रमाणे अधिमूल्याची रक्कम वसूल करावी. मात्र या पॅरामधील नमूद भूखंड वाटपाच्या प्रकरणांमध्ये भूखंड वाटप समितीने दरामध्ये सुधारणा झाल्यास सुधारित दराप्रमाणे अधिमूल्याची रक्कम वसूल करावी असा निर्णय घेतलेला नसल्यामुळे दिनांक ८ ऑगस्ट २००८ रोजीच्या परिपत्रकामध्ये सुधारित दराबाबतच्या तरतूद या प्रकरणी लागू होत नाहीत.

सबब, प्रस्तुत प्रकरणी महामंडळाचा कोणत्याही प्रकारे महसूल बुडालेला नाही असे या कार्यालयाचे स्पष्ट मत आहे, तरी सदरचा परिच्छेद लेखापरीक्षणातून वगळण्यात यावा.

३.३ याप्रकरणी शासनाने असे मत व्यक्त केले की, सदर बाब महामंडळाच्या अखत्यारितील असल्यामुळे विभागाचे भाष्य नाही.

३.४ तद्नंतर याप्रकरणी समितीला उद्योग विभाग, महाराष्ट्र शासन व महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने उद्योग विभागाचे प्रधान सचिव व महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी व इतर अधिकारी यांची दिनांक ३१ ऑगस्ट २०१६ रोजी साक्ष घेतली. साक्षीच्या वेळी समितीने महालेखाकारांनी लेखापरीक्षणामध्ये **परिच्छेद क्र. ३.१७ मध्ये “महसुलाचे नुकसान”** या आक्षेपासंदर्भात भू-अधिमूल्याचे नवीन दर लागू न केल्यामुळे महामंडळास ऑगस्ट, २००८ ते जानेवारी, २००९ दरम्यान रु.१.३५ कोटींच्या महसुलाचे नुकसान झाल्याप्रकरणी समितीने विचारणा केली असता विभागीय प्रधान सचिवांनी खुलासा केला की, या संदर्भातील दर हे पुनरिक्षित करण्यात आले होते. या संदर्भातील सर्व वैध प्रक्रिया पूर्ण करून दराप्रमाणे या भूखंडाचे पैसे भरणे आवश्यक होते. दरम्यानच्या काळामध्ये दर वाढलेले आहेत. आता या टप्प्याला एमआयडीसी दरामध्ये बदल करू शकत नाही. एक महिन्याचा कालावधी दराप्रमाणे पैसे देण्याकरिता दिला जातो. दरम्यानच्या काळात जर दर वाढले तर त्याप्रमाणे महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ संबंधितांकडून पैसे घेऊ शकत नाही. बऱ्याचशा लोकांनी या

प्रकरणांतर्गत ५० टक्के पैसे भरले होते. यामध्ये दर सुधारणेचीही बाब आहे. यामध्ये एलएसी करून प्रस्ताव दिला. प्रस्ताव दिल्यानंतर पैसे भरण्याकरिता एका महिन्याची मुदत दिली जाते.

पाठविण्यात आलेले प्रस्ताव पत्रे माहे एप्रिल ते ऑगस्ट, २००८ मधील आहेत. त्यामध्ये २५ व्यक्तींना २ टप्प्यामध्ये पत्र पाठविण्यात आली होती इएमडी ५० टक्क्यानुसार ही रक्कम दोन हप्त्यांमध्ये भरणे आवश्यक आहे. त्याप्रमाणे परिपत्रक निघाले होते. पहिली हप्त्याची रक्कम भरल्यानंतर दुसरी रक्कम भरत असताना त्याला वाढीव दर लागू होणार नाही, असे स्पष्ट धोरण आहे. या प्रकरणामध्येही ते धोरण लागू आहे, त्यामुळे अशा प्रकारची परवानगी देण्यात आलेली आहे. यामध्ये प्रस्ताव पत्राचा(ऑफर लेटर) नियम व परिपत्रक याप्रमाणे पंधरा दिवसांचा वेळ दिला जातो. २००६ च्या इएमडीच्या धोरणानुसार हे स्पष्ट आहे. धोरणाप्रमाणे हे ज्या प्रकरणांना लागू केलेले आहे, त्याप्रमाणे अंमलबाजावणी झालेली आहे, संबंधितांच्या प्रस्ताव पत्रामध्ये ही अट लिहिलेली आहे की नाही हेही पाहावे लागेल. या संदर्भात हे लिपिकाच्या तांत्रिक चुकीमुळे ही तफावत दिसून आली असेल.

३.५ अभिप्राय व शिफारस

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांनी लेखा परीक्षणाच्या वेळी महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळाच्या कामकाजासंदर्भात परिच्छेद क्र. ३.१७ “महसुलाचे नुकसान” या शिर्षकाखाली नोंदविलेल्या आक्षेपावर समितीने साक्ष घेतली असता साक्षीच्या वेळी समितीच्या असे निदर्शनास आले की, माहे जुलै, २००८ मध्ये मंडळाने घेतलेल्या निर्णयानुसार दरामध्ये सुधारणा केलेली आहे. संबंधित कारखानदारांना माहे ऑगस्ट आणि सप्टेंबर, २००८ मध्ये पत्रे वितरित करण्यात आली आहेत आणि पाठविण्यात आलेल्या पत्रामध्ये बदललेल्या दरानुसार अधिभार लावण्यात आलेला आहे आणि समितीसमोर असा खुलासा करण्यात येत आहे की, सन २००६ मधील नियमानुसार बदललेल्या दरांवर अधिभार लावता येणार नाही. महामंडळ व शासनामध्ये या धोरणाच्या अंमलबाजावणीबाबत तफावत दिसून येत आहे, अशा प्रकारच्या सर्व प्रकरणांसंदर्भात सरसकट धोरणाप्रमाणे मान्यता देण्यात आलेली नाही. महामंडळाने निर्गमित केलेल्या परिपत्रकामध्ये स्पष्टपणे नमूद आहे की, सुधारित दरानुसार हप्ता देय राहिल. त्यामुळे महामंडळाने जो अधिभार लावलेला आहे त्यामध्ये संदिग्धता दिसून येत आहे. सबब महामंडळाचे माहे ऑगस्ट, २००८ ते जानेवारी, २००९ दरम्यान रु. १.३५ कोटी महसुलाचे नुकसान झाल्याचे स्पष्टपणे दिसून येत आहे.

याप्रकरणी जबाबदार असणाऱ्या संबंधित अधिकारी / कर्मचाऱ्यांविरुद्ध शासनाने केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीस तीन महिन्यांच्या आत सादर करण्यात यावा, अशी समितीतर्फे शिफारस करण्यात येत आहे.

“ महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ ”

(सन २०११-२०१२)

चार - महसुलाचे नुकसान :- (रिकामा परिसर भाड्यावर देण्यासाठी भाडेपट्टा करार करण्यासंबंधी अंतिम निर्णय घेण्यात अपयश आल्यामुळे कंपनीला रु. १.५४ कोटी महसुलाची संधी गमवावी लागली).

४.१ भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २०११-१२ च्या प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१०- मध्ये “महसुलाचे नुकसान” या संदर्भात महालेखाकारांनी पुढीलप्रमाणे अभिप्राय व्यक्त केले होते की, महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी व सांस्कृतिक विकास महामंडळ मर्यादितने (कंपनी) बी. आर. फिल्मसूला नोव्हेंबर, २००७ ते डिसेंबर, २००८ पर्यंत आपली १२६१४ चौरस फूट असलेली विभागीय भांडार इमारतीची जागा (परिसर) रु. ४ लाख प्रति महिना या दराने भाड्याने दिली होती. मंडळाने (जानेवारी, २००९) या रिक्त जागेवर चित्रिकरणासाठी रुग्णालय सेट विकसित करण्याचे ठरविले, परंतु रुग्णालय सेट भाड्यावर देऊन मिळणाऱ्या महसुलापेक्षा परिसर भाड्याने देणे जास्त फायदेशीर ठरेल या उद्देशाने कंपनीने (ऑगस्ट, २००९) ही जागा भाड्याने देण्याचा निर्णय घेतला व निविदा मागविल्या.

त्यानुसार, कंपनीने पाच वर्षाकरिता परिसराचे वाटप भाडेतत्त्वावर करण्यासाठी निविदा मागविल्या (ऑगस्ट, २००९) निविदा दस्तावेजानुसार यशस्वी बोलीदार ठरलेल्या दराने मासिक रक्कम भरेल असे होते व त्यात मासिक भाड्यात फेरबदल करण्याचे कुठलेही कलम नव्हते.

आमच्या असे निदर्शनास आले (एप्रिल, २०११) की, कंपनीला चार देकार मिळाले (सप्टेंबर, २००९) आणि रिलायन्स मिडिया वक्सने (पार्टी) प्रति महिना रु. ३७/- प्रति चौरस फूट अशी सर्वाधिक बोली लावली. पार्टीला पाठविलेल्या प्रारूप करारामध्ये (डिसेंबर, २००९) कराराच्या काळात तिसऱ्या वर्षापासून मासिक रकमेमध्ये वार्षिक पाच टक्के वाढ अशी तरतूद ठेवली. परंतु पार्टीने ते मान्य केले नाही (डिसेंबर, २००९) कारण प्रारूप करारातील भाडेवाढ निविदा दस्तावेजाचा भाग नव्हती. व्यवस्थापकीय संचालकांनी सुद्धा म्हटले की, ही तरतूद कायदेशीर बंधनकारक करण्यासाठी ती निविदा दस्तावेजात सामील करण्यात यावी.

त्यानुसार कंपनीने पुन्हा निविदा मागविल्या (मार्च, २०१०) पण निविदा दस्तावेजात ते कलम सामील करून घेण्यात अपयशी ठरले. परिणामी पार्टीने प्रारूप करार मान्य केला नाही आणि भाडे करार कार्यान्वित झाला नव्हता. परिसर भाड्याने देण्याचा प्रस्ताव कंपनीने अखेर परित्याग केला आणि तो परिसर आजपर्यंत (नोव्हेंबर, २०१२) भाड्याने देण्यात आलेला नव्हता.

त्यामुळे दोन्ही वेळेस निविदा दस्तावेज दोषपूर्ण मांडल्यामुळे कंपनीला परिसर भाड्याने देता आला नाही व कंपनीने जानेवारी, २०१० पासून रु. १.५४ कोटी महसूल कमविण्याची संधी गमावली (रु. ४.६७ लाख प्रति महिना).

व्यवस्थापनाने आपल्या उत्तरात (एप्रिल, २०१२) लेखापरीक्षणाचा दावा स्विकारला आणि नमूद केले की कंपनीने आता ती जागा बहुउद्देशीय चित्रिकरणाचे स्थान म्हणून विकसित करण्याचा प्रस्ताव मांडला आहे व त्याची प्रक्रिया चालू आहे. शासनाने या उत्तरास सहमती दर्शविली (मे, २०१२).

४.२ याप्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले आहे की, महालेखापरिक्षक यांनी त्यांच्या लेखापरिक्षण अहवालांमध्ये रिकामा परिसर भाड्यावर देण्यासाठी भाडेपट्टा करार करण्यासंबंधी अंतिम निर्णय घेण्यात अपयश आल्यामुळे कंपनीला रु. १.५४ कोटी महसुलाची संधी गमवावी लागली, असे नमूद केले आहे. याबाबत पुढीलप्रमाणे सादर करण्यात येत आहे. महामंडळाकडून ऑगस्ट, २००९ मध्ये भांडार विभागाच्या इमारतीमधील पहिल्या मजल्यावरील १२,६१४ चौ. फूट. रिकामी जागा भाडेतत्त्वावर देण्यासाठी निविदा प्रक्रिया करण्यात आली. निविदेतील अटी व शर्तीनुसार यशस्वी निविदाकाराने देकारानुसार महामंडळास मासिक भाडे देणे अपेक्षित होते. सप्टेंबर २००९ मध्ये चार निविदाकारांनी निविदा प्रक्रियेत भाग घेतला. त्यांच्या समवेत दिनांक ०८ सप्टेंबर २००९ मध्ये झालेल्या वाटाघाटीनुसार मे. रिलायन्स मिडीया वर्क्स लि. यांनी सर्वाधिक म्हणजे रु. ३७/- प्रति चौ.फूट प्रति महिना इतका भाडेदर देण्याचे मान्य केले होते. महामंडळाकडून सादर कंपनीबरोबर करार देण्यासाठी तयार केलेल्या प्रारूप मसुद्यामध्ये दर वाढीचे कलम तसेच त्यांच्याकडून मिळणाऱ्या सुविधा अशा दोन ते तीन मुद्द्यांबाबत बदल करण्यात आले होते. तथापि, जरी मे. रिलायन्स मिडीया वर्क्स लि. यांनी सर्वाधिक भाडेदर देऊ केला असला तरी मुळात निविदा प्रक्रिया नियमाप्रमाणे पार पडली नसल्याचे तत्कालीन वित्तीय सल्लागार यांनी नमूद केले आहे. निविदा प्रक्रियेसाठी कोणत्याही निविदाकाराने विहित नमुन्यामध्ये महामंडळास आवश्यक ती माहिती सादर केलेली नसल्याने फेर निविदा मागविणे आवश्यक असल्याचे नमूद केले. सादर बाबीस व्यवस्थापनाने मान्यता देऊन फेर निविदा प्रक्रिया करण्याचे ठरविले व मे. रिलायन्स मिडीया वर्क्स लि. यांच्याबरोबर करावयाचा करार रद्द केला.

उपरोक्त सर्व बाबी पहाता हे स्पष्ट होते की, करार रद्द करण्याचे मूळ कारण महामंडळाने कराराच्या प्रारूप मसुद्यामध्ये अंतर्भूत केलेले दरवाढ कलम हे नसून अपूर्ण निविदा प्रक्रिया हे होते. त्यामुळे जानेवारी, २०१० पासून महामंडळाचे महसुली नुकसान झाले असे म्हणणे योग्य होणार नाही.

तद्नंतर लगेच महामंडळाने मार्च, २०१० मध्ये पुन्हा निविदा मागविल्या. निविदाच्या अटी व शर्तीमध्ये दरवाढ कलम अंतर्भूत केले नव्हते हे बरोबर आहे. शासनाच्या प्रचलित नियमाप्रमाणे निविदा प्रक्रिया पूर्ण करण्यात आली. यावेळी ३ निविदाकारांनी प्रक्रियेत भाग घेतला होता. तांत्रिक बाबींची पूर्तता सर्व निविदाकारांनी केलेली असल्याने कागदपत्रे परिपूर्ण असल्याची खात्री करून निविदा (Commercial Offer) उघडण्यात आल्या. निविदा प्रक्रियेमध्ये पुन्हा मे. रिलायन्स मिडीया वर्क्स लि. यांनी सर्वाधिक म्हणजेच रु. ३७/- प्रति चौ.फूट प्रति महिना भाडेदर देण्याचे नमूद केले. यावेळी मे. रिलायन्स मिडीया वर्क्स लि. यांचेसोबत करार करण्यापूर्वी त्यामधील कायदेशीर बाबी तपासण्यासाठी महामंडळाचे तत्कालीन विधी सल्लागार यांचेकडे प्रारूप मसुदा पाठविण्यात आला होता. तेव्हा कराराचा प्रारूप मसुदा अंतिम करताना त्यामध्ये महामंडळाच्या

आर्थिक हिताच्या दृष्टीने दरवाढ कलम अंतर्भूत करता येणे शक्य आहे किंवा कसे हे महामंडळाने तपासून पहावे असे अभिप्राय विधी सल्लागार यांनी दिल्यामुळे महामंडळाने मे. रिलायन्स मिडीया वर्क्स लि. यांच्याशी बैठक घेऊन वाटाघाटीने दरवाढ कलम अंतर्भूत करण्याचा प्रयत्न केला. तथापि, मे. रिलायन्स मिडीया वर्क्स लि. यांनी नकार दिल्याने करार करण्यात आला नाही. वास्तविक पाहता मे. रिलायन्स मिडीया वर्क्स लि. यांनी दरवाढ कलम अंतर्भूत करण्यास नकार दिल्यानंतर त्वरित महामंडळाने निविदेतील मूळ अटी व शर्तीनुसार दरवाढ कलम वगळून करार करणे आवश्यक होते. जेणेकरून संभाव्य आर्थिक नुकसान टाळता आले असते. तथापि, त्यावेळी महामंडळाने असा निर्णय घेतला नसल्याचे नस्तीवरून दिसून येते. त्यानंतर लगेच व्यवस्थापक (कलागारे) यांनी सद्यःस्थितीत बहुउद्देशीय चित्रीकरण स्थळास निर्मात्यांची मोठ्या प्रमाणात मागणी असल्याने अशा प्रकारचे चित्रीकरण स्थळ विकसित केल्यास महामंडळास मोठ्या प्रमाणात उत्पन्न मिळू शकेल असे प्रस्तावित केले. निर्मात्यांची मागणी लक्षात घेता महामंडळाने सदर जागा पुन्हा भाड्याने देण्याऐवजी तेथे चित्रीकरण स्थळ विकसित करण्यासाठी प्रक्रिया सुरू केली. संचालक मंडळाच्या बैठकीतील ठराव क्र. ११५/७ दि. २८ फेब्रुवारी २०११ नुसार महामंडळामध्ये वास्तुविशारदांचे पॅनल निर्माण करण्यात आले. (३० मे २०११) सदर पॅनलवरील वास्तुविशारदांना या कामासाठी आराखडा सादर करण्याबाबत सूचित करण्यात आले होते. तथापि, त्यांच्याकडून पुरेसा प्रतिसाद लवकर मिळाला नाही. मे. सी.एन. ए. आर्किटेक्ट यांनी महामंडळास ऑगस्ट, २०११ मध्ये या कामाचा आराखडा सादर केला. सदर कामाकरिता येणारा अंदाजित खर्च रु. ७४.७७ लाख इतका असल्याने व संचालक मंडळाच्या ठराव क्र. ११७/४ दि. ०५ ऑगस्ट २०११ अन्वये सार्वजनिक बांधकाम विभागाकडून तांत्रिक छाननी पूर्ण करून प्रस्ताव संचालक मंडळाच्या बैठकीत सादर करण्याचे आदेश असल्याने सदर आराखडा सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्याकडे दिनांक १२.१२.२०११ रोजी तांत्रिक छाननीसाठी पाठविण्यात आला होता. त्यांच्याकडून महामंडळास दिनांक ०४.०४.२०१२ रोजी तांत्रिक मंजूरी प्राप्त झाली. तदनंतर दिनांक १६.०४.२०१२ रोजी तातडीने चक्रिय ठरावाद्वारे संचालक मंडळाची मान्यता घेऊन दिनांक २९.०७.२०१२ रोजी ई-निविदा प्रक्रिया सुरू केली व मे. मॉ. आशिष कन्स्ट्रक्शन यांना कार्यादेश देण्यात आले. सदर काम जवळपास पूर्ण झाले असून महामंडळास ऑक्टोबर, २०१३ पासून या चित्रीकरण स्थळापासून महसूल प्राप्त होईल.

वरील सर्व बाबी पहाता जानेवारी, २०१० पासून रु. ४.६७ लाख प्रति महिना या दराने महामंडळाचे रु. १.५४ कोटी इतके महसुली नुकसान झाले असे म्हणता येणार नाही. तसेच महामंडळ हे चित्रपट व दूरदर्शन मालिका निर्मिती यासारख्या करमणूक प्रधान क्षेत्राशी संबंधित आहेत. या क्षेत्रामध्ये निर्मात्याकडून येणाऱ्या मागण्यांमध्ये सातत्याने बदल, चढउतार होत असतात. महामंडळास महसूल मिळण्याच्या दृष्टीने निर्मात्यांच्या मागणीनुसार महामंडळास धोरणांमध्ये बदल करणे आवश्यक ठरते. ही बाब लक्षात घेऊन महामंडळाने सदर रिकामी जागा बहुउद्देशीय चित्रीकरण स्थळ म्हणून विकसित करण्याचा निर्णय घेतला. सदर प्रक्रियेला झालेला विलंब हा प्रशासकीय बाबीची पूर्तता करण्यासाठी लागलेला कालावधी आहे. त्यामुळे जानेवारी, २०१० पासून महामंडळाचे महसुली नुकसान होत आहे असे म्हणता येणार नाही.

दरम्यान महामंडळाने सदर रिकामी जागा जानेवारी, २००९ नंतर देखील चित्रीकरणासाठी निर्मात्यांना भाड्याने दिली होती. यापासून मिळालेला महसूल महामंडळाच्या लेखांमध्ये Building Complex या लेखाशीर्षाखाली जमा करण्यात आला आहे. या लेखाशिर्षांमध्ये स्टुडीओ ऑफीस समोरील जागा, भांडार विभागासमोरील जागा, कॅन्टीन एरिया, भांडार विभागातील पहिल्या मजल्यावरील रिकामी जागा इ. छोट्या छोट्या चित्रीकरण स्थळांचा एकत्रित समावेश केलेला आहे. सदर लेखाशीर्षाखाली जानेवारी, २००९ पासून सप्टेंबर, २०१२ पर्यंत रु. १.१६ कोटी इतका महसूल प्राप्त झाला आहे. त्यापैकी सदर जागेपासून अंदाजित रु. ३०.०० लाख इतका महसूल प्राप्त झालेला आहे. या सर्व बाबींचे अवलोकन करता जानेवारी, २०१० पासून महामंडळाचे रु. १.५४ कोटी इतके महसुली नुकसान झाले असे म्हणता येणार नाही.

४.३ याप्रकरणी शासनाने असे नमूद केले की, निविदेत भाडेवाढीची तरतूद नसणेबाबत तसेच दोनदा निविदा मागवून देखील कार्यवाही अपूर्ण राहणे यामुळे झालेल्या आर्थिक नुकसानीची जबाबदारी महामंडळाची आहे. आक्षेपात नमूद केल्याप्रमाणे याप्रकरणात अपेक्षेप्रमाणे महसूल प्राप्त झाला नसला तरी, सदर जागेचा संबंधित कालावधीत चित्रीकरणासाठी वापर करण्यात आला होता व त्यापासून काही प्रमाणात महसूलही महामंडळाला प्राप्त झाला होता. यास्तव याबाबत महामंडळाने निर्णय घेतल्याप्रमाणे पुढील कार्यवाही गतीमान करण्याच्या सूचना तसेच याप्रकरणात अपेक्षेप्रमाणे महसूल न मिळण्यास जबाबदार असलेल्यांवर कार्यवाही करण्याच्या सूचना महामंडळाला देण्यात आल्या आहेत, यास अधिन महामंडळाचे स्पष्टीकरण मान्य व्हावे.

४.४ समितीला सांस्कृतिक कार्य विभाग, महाराष्ट्र शासन आणि महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने दिनांक ७ जून, २०१६ रोजी सांस्कृतिक कार्य विभागाच्या प्रधान सचिव, तसेच महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळाचे व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी यांची साक्ष घेतली. साक्षीच्या वेळी समितीने विचारणा केली की, महालेखाकारांनी परिच्छेदामध्ये ३० कोटी रुपये जमिनीचे मूल्य काढलेले आहे. महामंडळाने त्याची किंमत तेव्हा ३ कोटी रुपये केली होती. संयुक्त उद्यममध्ये ३ कोटीच्या रुपयाकरिता १५ टक्के वाटा ठेवला होता. सद्या हा विषय मा. उच्च न्यायालयामध्ये आहे. आपण साडे चौदा एकर जमीन परत घेतली आहे. इतर जमिनीवर त्यांचे महाविद्यालय सुरू आहे. त्यांना एकूण २० एकर जमीन दिली होती. १४ एकर २० गुंटे (साडे चौदा एकर) जमीन परत घेतली आहे. त्यांच्या ताब्यात ५ एकर २० गुंटे (साडेपाच एकर) जमीन आहे.

त्यांची बृहत योजना (मास्टर प्लॅन) ३० एकराची होती. त्यामध्ये मुलींचे हॉस्टेल, प्रयोगशाळा, स्टुडीओ इत्यादी बाबी येणार होत्या. आपण ते काढल्यामुळे त्यांचा प्रकल्प प्रलंबित राहिला, आपल्या मुलांना देखील ते प्रवेशाच्या सोयी देतात. फिल्म सिटी तर्फे मराठी सिनेमा किंवा मराठी मालिकांच्या (सिरियलच्या) चित्रीकरणाकरिता व इतर बाबी करीता हिंदी सिनेमा व हिंदी मालिकांच्या (सिरियलच्या) तुलनेत ५० टक्के सवलत दिली जाते. अशी सवलत त्यांनी देखील द्यावी, असे अटी आणि शर्तीमध्ये नव्हते काय,

यावर महामंडळाच्या प्रतिनिधींनी नमूद केले की, तसे निविदेतील अटी व शर्ती (टर्मस् अॅण्ड कंडीशन) मध्ये नव्हते. महामंडळाची १२ हजार ६१४ स्क्वेअर फुटाची एक इमारत व्यवस्थापकीय संचालकांच्या कार्यालयाच्या समोर होती. ती इमारत बीआर फिल्मस् यांनी सन २००७ ते २००८ या काळात एका वर्षाकरिता घेतली होती. हे दीर्घ मुदतीच्या भाडेतत्वावर (लॉग टर्म लीज) केल्यास आपल्यासाठी फायद्याचे होईल, असे बोर्डाला वाटले. म्हणून त्याची निविदा काढण्यात आली, दिनांक १७ ऑगस्ट २००९ ला निविदा काढण्यात आल्या होत्या. त्याकरिता एकच देकार आले होते. त्यामुळे २०१० मध्ये दुसरे देकार केले. त्यावेळी चार बिडर्स आले होते. तेव्हा देकार अंतिम टप्प्याच्या वेळी वित्तीय नियंत्रकाने असे सूचित केले होते की, त्यांनी हे विहित नमुन्यामध्ये दिलेले नाही आणि हे दोन लिफाफा व्यवस्थेमध्ये (डबल एनव्हलप सीस्टम) केलेले नाही, म्हणून हे रद्द करणे उपयुक्त ठरेल. बोर्डांने असा निर्णय घेतला व ते रद्द केले. दुसऱ्यावेळेस रद्द केले तेव्हा समेट करण्याचा (एक्सलेशन क्लॉज) मुद्दा नव्हता. त्यांनी विहित पद्धतीने न केल्यामुळे महामंडळाने ते रद्द केले होते. त्यानंतर तिसऱ्यांदा देकार मागविण्यात आले तेव्हा तीन देकार आले होते. तिसऱ्यांदा पुन्हा रिलायन्सने ३७ रुपयांने देकार दर्शविले होते. परंतु, त्या देकारामध्ये समेट हा खंड (एक्सलेशनचा क्लॉज) नमूद केलेला नव्हता, असा मुद्दा महालेखाकारांच्या परिच्छेदामध्ये उपस्थित करण्यात आलेला आहे. परंतु, ते देकारही रद्द झाले. नंतर बोर्डांने असा निर्णय केला की, आपण हॉस्पिटल, स्टोअर अशाप्रकारची इमारत बांधून ती दैनिक भाडेतत्वावर देऊन ते भाडेतत्वावर देणे समांतर सुरुच होते, त्यामुळे महामंडळाला महसूल हानी झालेली नाही. त्यामुळे यात १ कोटी ५४ लाख रुपयांचे नुकसान झालेले आहे असे म्हणणे बरोबर नाही. कारण त्याठिकाणी चित्रीकरण होत होते. यामध्ये तीनही देकार रद्द झाले नेहमीच्या पध्दतीने तेथे भाडेतत्वावर चित्रीकरण सुरू आहे.

यावर समितीने विचारणा केली की, ज्याला कोणत्याही तांत्रिक गोष्टींची माहिती नाही अशा जमिनी भाड्याने देताना १-२ वर्षांनी ५ किंवा १० टक्के दरवाढ होईल असे नमूद करतो. मग ही एवढे मोठे महामंडळ आहे, तेथे एवढे सगळे अधिकारी आहेत असे असताना त्यांनी छोटीशी शर्त न टाकणे व नंतर महामंडळाने यामुळे चूक झाली असे मान्य करणे, दुसऱ्यांदा काढलेल्या निविदेमध्येही ती शर्त न टाकणे असे झालेले दिसते. यासाठी कोण जबाबदार आहे, निविदा मसुदा तयार करण्याचे काम कोण करते, या विशिष्ट प्रकरणामध्ये उप अभियंता, नागरी यांनी हा दस्ताएवज तयार केला होता. अर्थात सर्व अधिकाऱ्यांची त्याला मान्यता घेण्यात आली होती. प्रक्रिया करूनच हे झाले होते.

यावर महामंडळाच्या प्रतिनिधींनी नमूद केले की, यापूर्वी म्हणजे बी.आर. फिल्मस् देण्यापूर्वी तेथे रुग्णालयाचे ठिकाण होते. ही इमारत आपण चित्रीकरणाकरिताच वापरत होते. ती इमारत भाड्याने देण्याबाबतचा विषय कधी नव्हता. त्यानंतर बी.आर. फिल्मसूला हम पाँच ही अॅनिमेशन फिल्म तेथे करावयाची होती त्याकरिता त्यांनी ती जागा भाड्याने मागितली होती. त्यांनी दर महिन्याला ४ लाख रुपये भाडे देऊ असे सांगितले होते. त्यावेळेस आपले बाहेरील चित्रीकरणाचे एका दिवसाला १० हजार रुपये असे होते. त्याप्रमाणे ३० दिवसांचे ३ लाख रुपये होणार होते. त्यांची ऑफर ४ लाख रुपये असल्याने त्यावेळेस त्यांना ते भाड्याने देण्यात आले.

त्यांच्याबरोबर ११ महिन्यांचा करार केला होता. प्रत्यक्षात ते तेथे १३ महिने भाड्याने राहिले व निघून गेले. त्यानंतर संचालक मंडळाने तेथे परत रुग्णालयाचे ठिकाण उभारण्याचा ठराव केला व त्यास मंजूरीही दिली. ते प्रक्रियेमध्ये होते. दरम्यानच्या कालावधीत परत संचालक मंडळासमोर जाऊन असे सांगण्यात आले की, महामंडळाने ही जागा भाड्याने दिल्यास महामंडळाला अधिकचे उत्पन्न मिळू शकेल. त्यामुळे संचालक मंडळाने ते भाड्याने देण्यास मंजूरी दिली. महामंडळाने निविदा प्रक्रिया केली. परंतु, निविदा प्रक्रिया सुरू होती म्हणून आपण जागा भाड्याने देणे बंद केले नव्हते. त्या कालावधीत आपण चित्रिकरणासाठी जागा भाड्याने देत होतो. त्यातून आपल्याला महसूल मिळालेला आहे.

ज्या ४ वर्षांच्या कालावधीत महसूल हानी झाली असे सांगण्यात आले, त्या ४ वर्षांच्या कालावधीत ही इमारत व तिच्या समोरचा काही परिसर अशा ठिकाणाहून आपल्याला साधारणपणे १ कोटी ३० लाख रुपये महसूल मिळालेला आहे. महालेखाकारांनी ४ वर्षांच्या कालावधीत १ कोटी ५४ लाख रुपये एवढी महसुलाची हानी दर्शविलेली आहे. यामध्ये जो निविदा प्रक्रियेचा कालावधी वाया गेला असे आपण म्हणू शकतो तो १२ महिन्यांचा आहे. ऑगस्ट, २००९ ला प्रक्रिया सुरू झाली ती साधारणपणे सप्टेंबर, २०१० पर्यंत सुरू होती. सप्टेंबर, २०१० मध्ये रिलायन्सने महामंडळाला पत्र दिले की, महामंडळाने समेट करण्याचा खंड (एस्कलेशन क्लॉज) टाकत असल्याने व ते देकार दस्ताऐवजामध्ये अंतर्भूत नसल्याने रिलायन्सला मान्य नाही. रिलायन्स हे देकार मागे घेत आहे. त्यामध्ये साधारणपणे १२ ते १३ महिन्यांचा कालावधी गेला. त्यानंतर महामंडळाने परत रुग्णालय ठिकाणासाठी प्रक्रिया सुरू केली. सध्या आपल्याकडे रुग्णालय ठिकाण आहे व आपण ते भाड्याने देतो. ४ वर्षांत आपण पुन्हा वेगळे रुग्णालय ठिकाण भाड्याने दिले. त्याचा सन २०१३-२०१४ पासून सन २०१६-२०१७ पर्यंत ३३ लाख २० हजार रुपये इतका महसूल मिळाला आहे.

याबाबत महालेखाकारांनी विचारणा केली की, कंपनीच्या प्रतिसादामध्ये असे नमूद केले आहे की, “All the revenue earned from this location is mentioned under building complex. Though income earned from this particular location cannot be bifurcated at least revenue of 30 lakh earned from this particular location.” आम्ही रुपये १.५ कोटी दर्शविले आहेत त्यातून ३० लाख रुपये वजा केले तरी, महामंडळाने उर्वरित हानीचा स्वीकार केलेला आहे. या उत्तरानुसार, त्या ठिकाणामधून कदाचित महामंडळाला ३० लाख रुपये प्राप्त झाले असावेत व हे ३० लाख रुपये १.५ कोटी रुपयांतून वजा केले तर उर्वरित हानि त्यावेळेस असेलच यापेक्षा जास्तच असेल कारण आम्ही सन २०१२ पर्यंतचा हानिचा एकंदर अभ्यास केला होता. त्या दराने आजच्या तारखेपर्यंत केला तर हानि आणखी आहे.

यावर महामंडळाच्या प्रतिनिधींनी नमूद केले की, प्रतिनियुक्तीवरील अधिकाऱ्यांमुळे हानि झाल्याने ते अधिकारी आता परत गेले आहेत. महामंडळाने माहिती घेतली असता असे समजले की, त्यांनी जो ३७ रुपये दर नमूद केला होता तो वरील बाजूमध्ये होता. त्या काळात तळ मजला २४ रुपये या दराने भाड्याने दिला

होता व त्याच काळात त्यांनी ३७ रुपये नमूद केले होते याचा अर्थ त्यांनी ते समेट (एस्कलेशन) धरूनच दर्शाविले असे सांगण्यात आले. यात अजून एक मुद्दा असा आहे की, जो दुसरा देकार होता, तो पर्यायाने रद्द केला होता. परंतु, त्यावेळेस निविदेमध्ये नमूद केलेले उच्चदर २५ रुपये इतके होते. व्यवस्थापकीय संचालकांनी भाव करून ते ३७ रुपयांपर्यंत वाढविले होते. त्यामुळे महामंडळाला जवळपास ५० टक्के वाढ आधीच दिली म्हणून समेट नको अशी चर्चा त्यावेळेस झाली होती. २५ वरून ३७ रुपये म्हणजे दर महिना १२ रुपये प्रति चौरस फूट असा दर होता.

यावर समितीने विचारणा केली की, निविदा सूचना जाहीर केल्यानंतर ज्याला परवडेल तो येईल. या महामंडळामध्ये प्रतिनियुक्तीवरील लोकांनी चुकीची कामे करून पुन्हा मूळ विभागात किंवा दुसऱ्या ठिकाणी प्रतिनियुक्तीवर जायचे असे यात झालेले दिसते. महामंडळामध्ये एकूण किती लोक प्रतिनियुक्तीवर आहेत, यावर महामंडळाच्या प्रतिनिधीने नमूद केले की, महामंडळामध्ये वर्ग १ व वर्ग २ चे सर्व अधिकारी प्रतिनियुक्तीवरच येतात. त्यामध्ये व्यवस्थापकीय संचालक, सह व्यवस्थापकीय संचालक, मुख्य प्रशासकीय अधिकारी, व्यवस्थापक कलागारे, वित्तीय सल्लागार व उप अभियंता, नागरी असे ६ अधिकारी प्रतिनियुक्तीवर आहेत. साधारणपणे ३ वर्षांचा कालावधी असतो. सध्या प्रतिनियुक्तीवर कोणी नाही. सध्या असलेले अधिकारी हे ३ वर्षांपेक्षा कमी कालावधी असलेले आहेत. सहव्यवस्थापकीय संचालक श्री. संजय पाटील हे महामंडळाकडे अगोदर होते व आता ते पुन्हा आले आहेत. आता येऊन त्यांना ३ वर्षे झालेली नाहीत, परंतु त्यांचा पूर्वीचा ३ वर्षांचा कालावधी पूर्ण झालेला आहे.

त्यानंतर समितीने विचारणा केली की, शासनाकडून आलेल्या स्पष्टीकरणात यापुढील कार्यवाही गतीने झाली पाहिजे. अपेक्षेप्रमाणे महसूल न मिळाल्यास जबाबदार असलेल्यांवर कारवाई करण्याच्या सूचना महामंडळाला देण्यात आल्या आहेत. त्यास अधिन महामंडळाचे स्पष्टीकरण मान्य व्हावे. असे शासनाने निर्देश दिलेले आहेत त्यानुसार यासंदर्भात काय झाले, यावर महामंडळाच्या प्रतिनिधींनी खुलासा केला की, शासनाच्या निर्देशाप्रमाणे या कालावधीतील दोन वित्तीय सल्लागारांना कारणे दाखवा नोटीस दिलेल्या असून त्यांचे उत्तरही आलेले आहे. उप अभियंता यांना कारणे दाखवा नोटीस देण्याचे राहिलेले आहे, त्यांना कारणे दाखवा नोटीस देण्यात येणार आहे. त्या काळातील दोन्ही वित्तीय सल्लागार बदलून गेले आहेत. त्या तिनही अधिकाऱ्यांपैकी तेथे कोणीही नाही. उप अभियंता यांना कारणे दाखवा नोटीस द्यावयाची आहे.

४.५ अभिप्राय व शिफारस :—

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांनी लेखा परिक्षणाच्या वेळी महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळाच्या कामकाजासंदर्भात परिच्छेद क्र. ३.१० “महसुलाचे नुकसान” या शिर्षकाखाली नोंदविलेल्या आक्षेपावर समितीने घेतलेल्या साक्षीच्या वेळी असे निदर्शनास आले की, **चित्रनगरीमधील**

रिकांमा परिसर भाड्यावर देण्यासाठी भाडेपट्टा करार करण्यासंबंधी अंतिम निर्णय घेण्यासाठी चार वर्षांचा कालावधी लागला असून निविदांमध्ये दरवाढ करार अंतर्भूत न केल्यामुळे १ कोटी ५४ लाख रुपये एवढे महसुली नुकसान झाले यासाठी जबाबदार संबंधित अधिकारी/कर्मचाऱ्यांवर कार्यवाही करण्यात यावी, असे समितीचे मत आहे. तसेच महामंडळाने दोन आठवड्यासाठी चित्रीकरणासाठी जागा भाड्याने दिली जाते तो कालावधी संपल्यानंतरही चित्रीकरणासाठी पुढचे एक दोन आठवडे त्या जागेचा वापर करण्यात येतो व त्याचा लेखा जोखा महामंडळाकडे ठेवला जात नाही असे समितीला गोरगाव चित्रनगरी येथे समितीने भेट दिली असता दिसून आले. याकरिता महामंडळाच्या कामामध्ये पारदर्शकता असली पाहिजे यासाठी महामंडळाच्या ज्येष्ठ अधिकाऱ्यांनी स्वतः अत्यंत बारकाईने लक्ष दिले पाहिजे तसेच महामंडळामध्ये प्रतिनियुक्तीवर आलेले अधिकारी व कर्मचारी जबाबदारीने व कर्तव्यदक्षतेने काम करत नाहीत असे निदर्शनास आले आहे त्यामुळे महामंडळाचे महसुलाचे नुकसान होत असल्याचे, सकृतदर्शनी दिसून येत आहे. सदर महामंडळावर प्रतिनियुक्तीने येणाऱ्या अधिकाऱ्यांवर जबाबदारी न सोपविता महामंडळावर कायमस्वरूपी व अनुभवी अधिकारी/कर्मचारी वृंदाची निवड करण्याच्या दृष्टीने आवश्यक ती कार्यवाही तात्काळ करण्यात यावी. तसेच महामंडळाच्या महसुलात वाढ होण्यासाठी संबंधित अधिकाऱ्यांवर जबाबदारी निश्चित करण्यात यावी. जेणेकरून महामंडळाच्या उत्पन्नात अधिकाधिक वाढ होईल, उपरोक्त प्रकरणी महामंडळाने व शासनाने केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल समितीस तीन महिन्यांच्या आत सादर करण्यात यावा. अशी समितीतर्फे शिफारस करण्यात येत आहे.

“महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित”
(सन- २०११-२०१२)

पाच - व्याजाचे नुकसान :- (बाजारातील व्याज दराच्या तुलनेत संबंधित संस्थेकडे अत्यंत कमी दराने गुंतवणूक करून कंपनीने अयोग्य निधी व्यवस्थापन केल्यामुळे रु. २ कोटी व्याजाचे नुकसान झाले होते).

५.१ भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांच्या सन २०११-१२ च्या प्रकरण क्रमांक ३ मधील परिच्छेद क्रमांक ३.१५- मध्ये “**व्याजाचे नुकसान**” यासंदर्भात महालेखाकारांनी पुढीलप्रमाणे अभिप्राय व्यक्त केले होते की, राज्य सार्वजनिक उपक्रमांकडील (पीएसयु) अतिरिक्त निधीच्या गुंतवणुकीसाठी महाराष्ट्र शासनाने (जीओएम) जारी केलेल्या (ऑगस्ट, २००२) मार्गदर्शक तत्वांमध्ये म्हटल्याप्रमाणे गुंतवणुकीचे निर्णय योग्य वाणिज्यिक मूल्यमापन केल्यानंतरच घेण्यात यावेत व गुंतवणुकीच्या सर्व प्रकरणांची संचालक मंडळाच्या पुढच्या बैठकीमध्ये स्वयंचलीत अंतर्गत अहवालाची सुयोग्य पद्धती अस्तित्वात असावी.

महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादितने (कंपनी) त्यांचा अतिरिक्त निधी सर्टिफिकेट ऑफ डिपॉझिट (सीडी) ८० या स्वरूपात सिकॉम मर्यादित (सिकॉम) या खाजगी कंपनी जिच्याकडे कंपनीचे ४९ टक्के समभाग भांडवल होते यामध्ये गुंतविला होता. कंपनीचे दैनंदिन कामकाज, प्रशासन व व्यवस्थापन सिकॉमला * प्रतिवर्ष रु. १० लाख शुल्कांवर देण्यात आलेले होते. कंपनीने १ एप्रिल २०११ रोजी सर्टिफिकेट ऑफ डिपॉझिटच्या स्वरूपात सिकॉमकडे रु. २७.१८ कोटी एवढी रक्कम गुंतवली होती व त्यावर सिकॉम प्रतिवर्ष एक टक्का या व्याज दराने व्याज देत होती.

आमच्या असे निदर्शनास आले (डिसेंबर, २०११) की महाराष्ट्र शासनाच्या मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन करून कंपनीने अतिरिक्त निधी सर्टिफिकेट ऑफ डिपॉझिट (सीडी) च्या स्वरूपात वाणिज्यिक बँकांचे / वित्तीय संस्थांचे त्यावेळेचे बाजार भाव विचारांत घेऊन वाणिज्यिक संधीचे मूल्यमापन न करता सिकॉममध्ये गुंतवला होता. सिकॉम कंपनी दैनंदिन कामकाज व्यवस्थापित करीत असल्यामुळे त्यांनी वार्षिक एक टक्का या दराने निधी उपभोगून त्यामधून अदेय फायदा मिळवला होता. त्याशिवाय ४९ टक्के भागभांडवल धारण करीत असल्यामुळे सिकॉम व कंपनी रिलेटेड पार्टीज होत होत्या व या दोघांमधील व्यवहार स्वतंत्र आहेत असे म्हणता येत नाही. सिकॉम कंपनी दैनंदिन कामकाज व्यवस्थापित करीत असल्यामुळे कंपनीचा निधी प्रचलित व्याज दराच्या तुलनेत अत्यंत कमी दराने गुंतविल्यामुळे सिकॉमचा अदेय फायदा झाला होता व हे व्याज कोणत्याही स्थितीत प्रचलित व्याज दरांशी तुलना करण्यायोग्य नव्हते.

८० सर्टिफिकेट ऑफ डिपॉझिट हे एक बँकांमध्ये / वित्तीय संस्थांमध्ये ठरविक कालावधीसाठी निधी गुंतवणुकीचे एक परिक्राम्य साधन आहे.

* सिकॉमचे कंपनीमध्ये संपूर्ण भागभांडवल होते व नंतर त्यांनी ४९ टक्के व दोन टक्के भागभांडवल अनुक्रमे एमएसएफसी आणि एमएसएसआयडीसी यांना हस्तांतरित केले होते. कंपनीचे दैनंदिन कामकाज सिकॉमकडेच संपूर्ण करण्यात आले होते.

कंपनीने सिकॉमकडे अत्यंत कमी व्याज दराने निधीची गुंतवणूक केलेली असतांनाही संचालक मंडळाला जास्तीत-जास्त स्पर्धात्मक व्याज दर व कंपनीला मिळणारा परतावा याबाबत कोणतीही माहिती अवगत करून देण्यात आली नव्हती. लेखापरीक्षणाने निदर्शनास आणून दिल्यानंतर संचालक मंडळाच्या सभेमध्ये (२८ डिसेंबर, २०११) सिकॉमने दिलेल्या कमी व्याज दराची नोंद घेतली व व्याजात सुयोग्य वाढ करण्याची बाब सिकॉमकडे नेण्याचा निर्णय घेतला. त्यानुसार सिकॉमने अदत्त सीडी रक्कम रु.२९.८१ कोटीवर १ जानेवारी, २०१२ पासून एक टक्क्या ऐवजी चार टक्के व्याज दर वाढ देण्याचे मान्य केले होते.

कंपनीने सिकॉममध्ये गुंतवणूक करताना बाजारामधील व्याज दराचे सुयोग्य मुल्यमापन केले असते तर रु.२ कोटी व्याजाचे * नुकसान टाळणे शक्य होते.

लेखापरीक्षणाच्या शिफारसी स्वीकारत व्यवस्थापनाने त्यांच्या उत्तरात (ऑगस्ट, २०१२) म्हटले होते की कंपनीने आता सिकॉम सोबत असलेल्या व्यवहाराचे अंतर्गत अहवाल देण्याबाबतच्या पद्धतींमध्ये सुधारणा करण्यात आली आहे व पुढे असेही म्हटले होते की, व्यापारी बँका ठेवी कमीत कमी सात दिवसांसाठी स्वीकारतात परंतु सिकॉमने सहा दिवसांसाठी ठेवी स्वीकारून त्यावर व्याज दिल्यामुळे त्यांच्याकडे निधी गुंतवला होता. राज्य शासनाने उत्तरास दुजोरा दिला होता (ऑगस्ट, २०१२). तरीही हे तथ्य तसेच शिल्लक राहते की कंपनीने अत्यंत कमी व्याज मिळविले होते व ठेवी जास्त कालावधीसाठी ठेवल्यामुळे सुयोग्य वाणिज्यिक मुल्यमापन करून जास्त व्याज दराने कंपनी जादा व्याज मिळवू शकत होती.

५.२ या प्रकरणी समितीला पाठविलेल्या स्पष्टीकरणात्मक लेखी ज्ञापनात महामंडळाने खुलासा करताना असे नमूद केले आहे की, वासपार फिस्कलस् प्रा. लि. या कंपनीचे सर्व समभाग विकत घेऊन सिकॉम मर्यादित या कंपनीने दि. २५ मे २००१ रोजी सदर कंपनी संपादित केली. सदर संपादित केलेल्या कंपनीच्या विशिष्ट हेतू उपक्रम म्हणून निर्माण करून त्याचे रूपांतर शासकीय कंपनीत करण्यात आले, त्यानुसार, सिकॉमने कंपनीचे ४९ टक्के समभाग एमएसएफसीच्या नावे व २ टक्के समभाग एमएसएसआयडीसीच्या नावे हस्तांतरित करून निम-शासकीय कंपनी म्हणून रूपांतरित केली. कंपनीचे नामांतर करून महाराष्ट्र विक्रिकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित (एमव्हीआरपीएल) असे ठेवण्यात आले.

वर नमूद केलेल्या एमव्हीआरपीएल कंपनीचे महाराष्ट्र शासनाच्या निम-शासकीय कंपनीत रूपांतर करून भांडवल उभे करण्याकरिता रु.२१७.०२ कोटीचे शासकीय रोखे वितरित केले. हे रोखे काही नवरत्न कंपन्यांकडून देय असलेल्या महाराष्ट्र शासनाच्या स्थगित विक्रीकरापोटी वितरित करण्यात आले. रोखे वितरित करून उभे केलेले भांडवल हे महाराष्ट्र शासनाच्या सामुहिक प्रोत्साहन योजनेखाली मंजूर झालेल्या व देय असलेल्या रकमांचा अनुशेष कमी करण्यासाठी वापरण्यात आले. सिकॉम मर्यादित या कंपनीला वितरण व्यवस्थापक व रेटिंग एजन्सी, बँक आणि ट्रस्टी यामध्ये सुसुत्रता आणण्यासाठी नेमण्यात आले.

एमव्हीआरपीएलच्या दिनांक ७ ऑगस्ट २००१ रोजी झालेल्या संचालक मंडळाच्या बैठकीमध्ये कंपनीच्या दैनंदिन कामाची रुपरेषा ठरविण्यात आली. यामध्ये मे. एस. एस. नायक आणि कं. या कंपनीला एमव्हीआरपीएलचे लेखे लिहिण्यासाठी आणि संबंधित आर्थिक व्यवहार पाहण्यासाठी नियुक्त करण्यात आले. आर्थिक कामांव्यतिरिक्त सर्व कामे एकमेकांच्या संमतीने पार पाडण्याची जबाबदारी सिकॉम लि. या कंपनीवर सोपविण्यात आली. त्याकरिता सिकॉम लिमिटेडला व्यवस्थापकीय कामाचा मोबदला म्हणून वार्षिक रु.१० लाख एवढे देण्यात येत होते.

याचाच अर्थ वासपार फिस्कलस् प्रा.लि. ही कंपनी संपादित करणे, नंतर त्या कंपनीचे एमव्हीआरपीएल मध्ये रूपांतर करणे, रोखे वितरित करण्यासंबंधी सर्व कार्यवाही करणे आणि एमव्हीआरपीएल कंपनीचा दैनंदिन कारभार पहाणे, ज्यामध्ये पात्र औद्योगिक घटकांना प्रोत्साहन योजनेखाली मंजूर झालेल्या रकमांचे वितरण करणे, यामध्ये सिकॉमने महत्त्वाची प्रमुख आणि चिकित्सक भूमिका बजावली. येथे नमूद करण्यात येते की सिकॉम लि. हि सुद्धा मुळची महाराष्ट्र शासनाची कंपनी होती व आजसुद्धा सिकॉममध्ये ४९ टक्के भागभांडवल हे महाराष्ट्र शासनाचेच आहे. ठेवी फक्त सिकॉम लि. मध्येच अल्प मुदतीसाठी ठेवल्या जात होत्या, कारण दोघांचेही बँक खाते एकाच बँकेमध्ये होते आणि व्याज एक दिवसानंतर दिले जायचे

लेखा आक्षेपातील निरीक्षणाबाबत असे स्पष्ट करण्यात येते की, सार्वजनिक उपक्रमांच्या ठेवींची गुंतवणूक करणे संदर्भातील मार्गदर्शक तत्त्वे शासन निर्णय दि. १३ मार्च २००६ व २२ मार्च २००६ अन्वये विहित केली असून सदर शासन निर्णयातील परिच्छेद - ३ मध्ये मे. सिकॉम लि. चा अंतर्भाव आहे.

शासकीय रोखेद्वारे प्राप्त २१७.०२ कोटी निधी औद्योगिक विकास अनुदानाचा अनुशेष दूर करण्यासाठी खर्ची पडला. सदर शासकीय रोखे व त्यावरील व्याजाची परतफेड करणे बाबत शासनाने हमी दिलेली होती. महाराष्ट्र शासनाद्वारे प्राप्त विकास अनुदानाचे वाटप करण्यासाठी मे. एम व्ही आर पी एल कंपनीचा उपयोग करण्यात येत होता. महाराष्ट्र शासनाने सामुहिक प्रोत्साहन योजनांसाठी वितरित केलेला निधी प्राप्त उद्योगांना वेळोवेळी किंवा विलंबाने वितरित करण्यात येत असल्याने शिल्लक निधी गुंतवणुकीसाठी उपलब्ध होत नव्हता.

एम व्ही आर पी एल कंपनी प्राप्त उद्योगांना सामुहिक प्रोत्साहन योजनेअंतर्गत परताव्याचे वाटप करते. कंपनीकडे जमा असलेला निधी हा अल्प कालावधीसाठीचा व औपचारीक निधी आहे. कंपनीला शिल्लक रकमेवर मिळविलेले व्याज हे उद्योजकांना प्रोत्साहन अनुदान प्रत्यक्ष वाटप होण्याच्या कालावधी पुरते आहे. मे. सिकॉम ही कंपनी भारतीय रिझर्व्ह बँकेकडे ना ठेवी घेणारी, गैरवित्तीय बँकींग कंपनी म्हणून नोंदणीकृत आहे. मे. सिकॉम लि. ने मे. एम व्ही आर पी एल व अन्य खाजगी कंपनीच्या ठेवी भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या मार्गदर्शक सुचनेनुसार स्वीकारत होती. शासन अधिसूचना भारत सरकार दिनांक ३० एप्रिल २००४ नुसार मे. सिकॉमचा अंतर्भाव सार्वजनिक वित्तीय संस्था (Public Financial Institute PFI) म्हणून कंपनी अधिनियम, १९५६ च्या कलम ४ अ च्या उपकलम २ मधील यादीत अनुक्रमांक ४४ वर अंतर्भूत केले आहे.

वरील विवेचनावरून मे. सिकॉम लि. ने मे. एम व्ही आर पी एल च्या ठेवी अस्थायी कालावधीसाठी जमा केल्याची कृती, भारतीय रिझर्व्ह बँक व कंपनी कायद्याच्या तरतुदीशी सुसंगत होती.

या ठिकाणी हे लक्षात घेणे आवश्यक ठरते की, मे. सिकॉम लि. व मे.एम व्ही आर पी एल या दोन्ही कंपनीचे बँक खाते एच डी एफ सी बँकेत आहे. तसेच मे. सिकॉम लि. ने ६ दिवसांपेक्षा कमी दिवसाच्या ठेवी स्वीकारल्या असून त्या उलट खाजगी वाणिज्य बँकेत ७ दिवसांपेक्षा अधिक कालावधीच्या ठेवी स्वीकारण्यात येतात. मे. सिकॉममध्ये ठेवलेल्या ठेवी या अल्प कालावधीसाठी होत्या व त्या दोन्ही कंपनीसाठी सोयीस्कर होत्या. तसेच त्यावर एक दिवसाचे व्याज मिळत होते.

एमव्हीआरपीएलच्या रोख्यांच्या अटींमध्ये पुट आणि कॉल बाबत काहीही तरतूद नसल्यामुळे दिनांक १५ मे २०११ रोजी सर्व रोख्यांची पूर्णतः परतफेड करण्यात आली. रोख्यांच्या हमीबद्दलची फी एमव्हीआरपीएलकडून महाराष्ट्र शासनाला देय होती. दुसरीकडे महाराष्ट्र शासन एमव्हीआरपीएलला आर्थिक मदत करत होते, म्हणजेच कंपनीला कोणत्याही प्रकारचा नफा अथवा तोटा होत नव्हता.

सिकॉम लि. ने मुदत ठेवींवर दि. १ जानेवारी २०१२ पासून सहा महिन्यांकरिता ९.५ टक्के दराने व दिनांक १ जानेवारी २०१२ पासून एक वर्षांकरिता १०.१० टक्के दराने व्याज दिले. एमव्हीआरपीएलच्या संचालक मंडळाच्या बैठकीत ठरल्याप्रमाणे कंपनीच्या दैनंदिन व्यवहाराकरिता लागणारी रक्कम वळती करून एकूण रु. २७.१६ कोटीच्या ठेवींवर महाराष्ट्र शासनाला दिनांक ३० जून २०१२ रोजी रु. २४.१६ कोटीचा परतावा केला.

शासकीय लेखापरीक्षणामध्ये नमूद केल्याप्रमाणे कंपनीने सिकॉम लि. बरोबरच्या व्यवहारांची प्रणाली आणि कार्यपद्धती अवलंबलेली आहे.

५.३ याप्रकरणी शासनाने असे मत व्यक्त केले की, परिच्छेद अमान्य. वासपार फिस्कलस् प्रा. लि. या कंपनीचे सर्व समभाग विकत घेऊन सिकॉम मर्यादित या कंपनीने दि. २५ मे २००१ रोजी सदर कंपनी संपादित केली. सदर संपादित केलेल्या कंपनीच्या विशिष्ट हेतू उपक्रम म्हणून निर्माण करून त्याचे रूपांतरण शासकीय कंपनीत करण्यात आले, त्यानुसार, सिकॉमने कंपनीचे ४९ टक्के समभाग एमएसएफसीच्या नांवे व २ टक्के समभाग एमएसएसआयडीसीच्या नांवे हस्तांतरित करून निम-शासकीय कंपनी म्हणून रूपांतरित केली. कंपनीचे नामांतर करून महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित (एमव्हीआरपीएल) असे ठेवण्यात आले.

शासकीय लेखापरीक्षणामध्ये नमूद केल्या प्रमाणेच कंपनीचे सिकॉम लि. बरोबरच्या व्यवहारांची प्रणाली आणि कार्यपद्धती अवलंबलेली आहे त्यामुळे सदरहू परिच्छेद वगळण्यात यावा.

५.४. तद्नंतर याप्रकरणी समितील उद्योग विभाग, महाराष्ट्र शासन व महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या लेखी माहितीच्या अनुषंगाने समितीने महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादितचे व्यवस्थापकीय संचालक व इतर अधिकारी तसेच उद्योग विभागाचे उप सचिव,

यांची दिनांक ५ जुलै २०१६ रोजी साक्ष घेतली असता साक्षीच्या वेळी समितीने महालेखाकारांनी लेखापरीक्षणामध्ये परिच्छेद क्र. ३. १५ मध्ये “ व्याजाचे नुकसान ” या आक्षेपासंदर्भात समितीने विचारणा केली की, विक्रीकर रोखे प्राधिकरणाने सिकॉम मध्ये ठेव ठेवली आहे व त्याची संनियंत्रण प्राधिकरण सिकॉम आहे. याप्रकरणी सिकॉम या कंपनीची निवड का करण्यात आली व सिकॉम कंपनीकडून कोणते कामकाज करण्यात येते.

यावर विभागीय उप सचिवांनी खुलासा केला की, सिकॉम ही कंपनी शासनाची कंपनी असून उक्त कंपनीचे ४९ टक्के भाग भांडवल आहे. सार्वजनिक उपक्रमात गुंतवणूक करण्याकरिता शासन निर्णय दिनांक १३ मार्च २००६ मध्ये सिकॉम एजन्सीचे नाव नमूद करण्यात आले आहे. महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण लिमिटेडमध्ये सिकॉम कंपनीचा हिस्सा आहे. दोन्ही कंपन्यांचे व्यवस्थापन एकच होते व या प्रकरणी सिकॉम कंपनी ही कार्यरत भागिदार होती. शासनाची संवितरण अभिकर्ता (डिस्बर्समेंट एजन्सी) म्हणून सिकॉम कंपनी काम करते. शासनामार्फत विविध उद्योगांना सामूहिक प्रोत्साहने देण्यात येतात. उक्त प्रोत्साहनामध्ये विक्रीकर परतावा, मुद्रांक शुल्काचा परतावा (स्टॅम्प ड्यूटीचे रिपेमेंट) यांचा समावेश असून दरवर्षी उद्योजक कर निर्धारण (टॅक्स असेसमेंट) करून उद्योग संचालनालयाकडे सादर करतात ते कोषागार (ट्रेझरी) मधून सिकॉमच्या खात्यामध्ये वर्ग करण्यात येतात. त्यानंतर त्याच दिवशी पाठविण्यात आलेल्या यादीनुसार सिकॉम संवितरण (डीस्बर्स) करते.

शासन प्रत्येक कंपनीच्या खात्याची छाननी (अकाउंटची स्क्रुटनी) करू शकत नाही. त्यामुळे दावा (क्लेम) वेळेवर देण्याकरिता अशा एखाद्या कंपनीची आवश्यकता भासते की जिच्या माध्यमातून कंपनीच्या खात्यामध्ये थेट पैसे हस्तांतरित करता येतील. अन्यथा दावे वेळेवर मिळणार नाहीत किंवा इतर तक्रारी वाढू शकतात. त्यानंतर समितीने विचारणा केली की, सिकॉम ही कंपनी आरबीआयकडे एचआयसी म्हणून नोंदीत असेल तर सदरच्या कंपनीस ठेवी घेता येत नाहीत. त्यामुळे एमव्हीआरपीएलची स्थापना करण्यात आली होती काय, यावर विभागीय उप सचिवांनी खुलासा केला की, एमव्हीआरपीएल रोखे वितरित करण्यासाठी स्थापन केली होती. शासनाला स्वतः रोखे वितरित करता येत नाही म्हणून सदरहू प्राधिकरणाची स्थापना करण्यात आली होती. प्राधिकरणाचा स्वतंत्र कर्मचारीवृंद (स्टाफ) नसून सिकॉमच्या कर्मचाऱ्यांच्या माध्यमातून प्राधिकरणाचे कामकाज करण्यात येते. सन २०१२ मध्ये महाराष्ट्र विक्रीकरण रोखे प्राधिकरणाचे कामकाज संपलेले आहे. सिकॉम कंपनी कार्यरत असून ती केवळ संवितरण अभिकर्ता (डिस्बर्समेंट एजन्सी) म्हणून काम करीत आहे. महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरणाने बंधपत्र व त्यावरील व्याजाचा भरणे केला आहे. शासनाचे भागभांडवल प्रशासकीय खर्च वगळून परत केले आहे व महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरणा कडील ठेवी शासनाकडे वर्ग केल्या आहेत.

महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरणाध्ये सिकॉम महाराष्ट्र राज्य वित्तीय महामंडळ (महाराष्ट्र स्टेट फायनान्स कॉर्पोरेशन) आणि महाराष्ट्र राज्य लघुउद्योग विकास महामंडळ (एमएसएसआयडीसी) हे तीन

भागीदार आहेत. हे प्राधिकरण शासनाची अधिकर्ता (एजन्सी) म्हणून काम करते. सिकॉम हे सध्या केवळ इन्सेटीव्ह डायरेक्टर ऑफ इंडस्ट्रीजला पैसे हस्तांतरित करण्याचे काम करते. सिकॉम मध्ये करण्यात आलेली २७ कोटी रुपयांची गुंतवणूक ही सामान्य एकत्रित निधी (कॉमन कन्सोलिडेट फंड) मध्ये जमा करण्यात आलेली आहे.

यावर समितीने विचारणा केली की, महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित मार्फत कोणतेही कामकाज करण्यात येत नाही. सिकॉम सर्व कामकाज करीत असेल तर प्राधिकरण स्थापन करण्याची आवश्यकता काय होती व सिकॉम कंपनी नफ्यात आहे की तोट्यात आहे, यावर विभागीय उप सचिवांनी खुलासा केला की, शासन रोखे वितरीत करू शकत नसल्यामुळे धोरणात्मक निर्णय घेऊन रोखे वितरीत करणे व खात्यावर रक्कमवर्ग करण्यासाठी महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण लिमिटेडची स्थापना करण्यात आली होती. मूल्यवर्धित कर परतावा ही बाब वेगळी आहे. परंतु, त्याला प्रोत्साहन मिळणे ही दुसरी बाब आहे. VAT refund is excess of payment of tax त्याला परतावा मिळणे वेगळे आहे किंवा त्याच्या इनपूट टॅक्सवर जो परतावा मिळतो तो वेगळा आहे. परंतु, त्यांनी संपूर्ण रक्कम भरल्यानंतर त्यांना प्रोत्साहन मिळते. शासन त्याला उत्पादन उद्योग व निर्मिती उद्योग म्हणून जे प्रोत्साहन देते त्यासाठी आपण या कारणाचा वापर करतो. सिकॉम कंपनी मागील वर्षी नफ्यात होती. मागील वर्षी कंपनीला जवळपास ९ कोटी रुपयांचा नफा झाल्याचे घोषित केले होते.

५.५ अभिप्राय व शिफारस.—

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांनी लेखा परीक्षणाच्या वेळी महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादितच्या कामकाजासंदर्भात परिच्छेद क्र. ३.१५ व्याजाचे नुकसान (बाजारातील व्याज दराच्या तुलनेत संबंधित संस्थेकडे अत्यंत कमी दराने गुंतवणूक करून कंपनीने अयोग्य निधी व्यवस्थापन केल्यामुळे रु. २ कोटी व्याजाचे नुकसान झाले होते). या शिर्षकाखाली नोंदविलेल्या आक्षेपावर समितीने साक्ष घेतली असता साक्षीच्या वेळी समितीच्या असे निदर्शनास आले की, सिकॉममध्ये २७ कोटी रुपयांची गुंतवणूक करण्यात आली होते, असे लेखी आक्षेपावरून दिसून येते. सदरहू गुंतवणूक ४ कोटी रुपयांवर आल्यानंतर त्या ठेवी काढून कोठे संवितरीत करण्यात आल्या, वर्षनिहाय उद्योग विभागाकडे कोणत्या योजनेकरिता पैसे गुंतविण्यात आले होते तसेच त्यांच्या संवितरणासंबंधी विभागाने माहिती द्यावी. कंपनीस कर्मचारीवृंद नसून कोणत्याही प्रकारचे संवितरण नाही. व्यवसाय नाही, त्यामुळे ही कंपनी पुढे सुरू रहावी किंवा कसे याबाबतचा प्रस्ताव शासनाकडे सादर करण्यात यावा. सध्या सिकॉम मार्फत उद्योग धंद्यांना निधी उपलब्ध करून देण्याऐवजी बांधकाम व्यावसायिकांना निधी उपलब्ध करून देण्यात येत आहे. उद्योगधंद्यांना निधी उपलब्ध करून देण्यात येत नसल्यामुळे शासनाने सिकॉम व विक्रीकर रोखे प्राधिकरणासंदर्भात धोरणात्मक निर्णय घ्यावा व या प्रकरणी केलेल्या कार्यवाहीची माहिती समितीला तीन महिन्यांच्या आत सादर करण्यात यावी, अशी समितीतर्फे शिफारस करण्यात येत आहे.

बैठकीचे परिशिष्ट

सार्वजनिक उपक्रम समितीची बैठक मंगळवार, दिनांक ३१ ऑगस्ट २०१६ रोजी सकाळी ११-३० वाजता, कक्ष क्रमांक १९०१, एकोणिसावा मजला, विधान भवन, मुंबई येथे आयोजित करण्यात आली होती. सदरहू बैठकीस खालीलप्रमाणे सन्माननीय सदस्य उपस्थित होते :—

उपस्थिती

- (१) डॉ. सुनिल देशमुख, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (२) अॅड. यशोमती ठाकूर, वि.स.स.
- (३) श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
- (४) श्री. बळीराम सिरसकर, वि.स.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

- (१) श्री. राजेश तारवी, उप सचिव
- (२) श्री.मंगेश पिसाळ, कक्ष अधिकारी

महालेखाकार कार्यालय, मुंबई

श्री. डी.के.शेखर, महालेखाकार

विभागीय प्रतिनिधी

- (१) श्री.अपूर्व चंद्रा, प्रधान सचिव, उद्योग विभाग
- (२) श्री.संजय सेठी, मुख्य कार्यकारी अधिकारी, एमआयडीसी

समितीने भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २०१०-२०११ च्या वाणिज्यिक अहवालातील “महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ” यांच्या परिच्छेदासंबंधात विभागीय सचिवांची तथा महामंडळाच्या प्रतिनिधींची साक्ष घेतली.

सार्वजनिक उपक्रम समितीची बैठक मंगळवार, दिनांक ७ जून २०१६ रोजी सकाळी ११-३० वाजता, कक्ष क्रमांक ८०१, आठवा मजला, विधान भवन, मुंबई येथे आयोजित करण्यात आली होती. सदरहू बैठकीस खालीलप्रमाणे सन्माननीय सदस्य उपस्थित होते :—

उपस्थिती

- (१) डॉ. सुनिल देशमुख, वि.स.स. तथा समिती प्रमुख
- (२) श्री. भिमराव धोंडे, वि.स.स.
- (३) श्री. बाबुराव पाचर्णे, वि.स.स.
- (४) श्री. मनोहर भोईर, वि.स.स.
- (५) अॅड. अनिल परब, वि.प.स.
- (६) श्रीमती दिप्ती चवधरी, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

- (१) श्री. राजेश तारवी, उप सचिव
- (२) श्री. मंगेश पिसाळ, कक्ष अधिकारी

महालेखाकार कार्यालय, मुंबई.

- (१) श्री. रविकिरण उबाळे, उप महालेखाकार
- (२) श्री. एस. व्ही. खेडकर, वरिष्ठ लेखा परिक्षक

विभागीय प्रतिनिधी

- (१) श्रीमती वल्सा नायर-सिंह, प्रधान सचिव (सांस्कृतिक कार्य विभाग)
- (२) श्री. शेखर चन्ने, व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ.
- (३) श्री. संजय पाटील, सह व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ.

समितीने भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २०११-२०१२ च्या वाणिज्यिक अहवालातील “महाराष्ट्र चित्रपट रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळ” यांच्या परिच्छेदासंबंधात विभागीय सचिवांची तथा महामंडळाच्या प्रतिनिधींची साक्ष घेतली.

सार्वजनिक उपक्रम समितीची बैठक मंगळवार, दिनांक ५ जुलै २०१६ रोजी सकाळी ११-३० वाजता, कक्ष क्रमांक ८०१, आठवा मजला, विधान भवन, मुंबई येथे आयोजित करण्यात आली होती. सदरहू बैठकीस खालीलप्रमाणे सन्माननीय सदस्य उपस्थित होते.

उपस्थिती

- (१) श्री. भिमराव धोंडे, वि.स.स. तथा कार्यकारी समिती प्रमुख
- (२) प्रा. डॉ. अशोक उईके, वि.स.स.
- (३) डॉ. आशिष देशमुख, वि.स.स.
- (४) श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
- (५) श्री. बळीराम सिरसकर, वि.स.स.
- (६) आर्कि. अनंत गाडगीळ, वि.प.स.
- (७) श्रीमती दिप्ती चवधरी, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

- (१) श्री. राजेश तारवी, उप सचिव
- (२) श्री. प्रकाशचंद्र खोंदले, अवर सचिव
- (३) श्री. प्र. स. मयेकर, अवर सचिव (समिती)
- (४) श्री. मंगेश पिसाळ, कक्ष अधिकारी

महालेखाकार कार्यालय

- (१) श्रीमती संगिता चौरें, प्रधान महालेखाकार
- (२) श्री.एस.व्ही.खेडकर, वरिष्ठ लेखा अधिकारी

विभागीय प्रतिनिधी

- (१) श्री. सी.व्ही.आर. श्रीनिवास व्यवस्थापकीय संचालक, सिकॉम
- (२) श्री. संजय इंगळे, उप सचिव, उद्योग विभाग

समितीने भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सन २०११-२०१२ च्या वाणिज्यिक अहवालातील “महाराष्ट्र विक्रीकर रोखे प्राधिकरण मर्यादित” यांच्या परिच्छेदासंबंधात महामंडळाच्या प्रतिनिधींची तथा विभागीय अधिकाऱ्यांची साक्ष घेतली.

सार्वजनिक उपक्रम समितीची बैठक मंगळवार, दिनांक ६ डिसेंबर, २०१६ रोजी विधान भवन, नागपूर येथे घेण्यात आली. सदरहू बैठकीस पुढीलप्रमाणे सन्माननीय सदस्य उपस्थित होते.

उपस्थिती

- (१) डॉ. सुनिल देशमुख, वि.स.स., तथा समिती प्रमुख
- (२) प्रा.डॉ. अशोक उईके, वि.स.स.
- (३) श्री. भिमराव धोंडे, वि.स.स.
- (४) डॉ. आशिष देशमुख, वि.स.स.
- (५) अॅड. आकाश फुंडकर, वि.स.स.
- (६) श्री. द्वारम मल्लीकार्जून रेड्डी, वि.स.स.
- (७) श्री. अमित साटम, वि.स.स.
- (८) श्री. राजन साळवी, वि.स.स.
- (९) श्री. मनोहर भोईर, वि.स.स.
- (१०) श्री. अब्दुल सत्तार अब्दुल नबी, वि.स.स.
- (११) अॅड. यशोमती ठाकूर, वि.स.स.
- (१२) श्री. भारत भालके, वि.स.स.
- (१३) श्री. हनुमंत डोळस, वि.स.स.
- (१४) श्री. बळीराम सिरसकर, वि.स.स.
- (१५) श्री. जयवंतराव जाधव, वि.प.स.
- (१६) आर्कि.अनंत गाडगीळ, वि.प.स.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

श्री. मंगेश पिसाळ, कक्ष अधिकारी.

समितीने प्रारूप अहवालाच्या मसुद्यांवर विचार करून तो काही सुधारणांसह संमत केला.